БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1961 ч. НОЯБРЬ 25 СУББОТА № 280 (5070).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛЧЫ СУДАНГА АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

Л. И. Брежнев Москвада чанып келген

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Судан Республикага аян-чорук кылып чорааш, ноябрь 23-те Москвада чанып келген. Эш Л. И. Брежнев Судан Республиканың чепсектиг күштериниң Дээди чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри генерал-лейтенант Ибрагим Аббудтуң чалаанын өзугаар албанның аян-чоруун кылып, найыралчы Суданга чоруп турган.

Л. И. Брежневти үдеп чораан кижилер оон-биле кады Москвада база эзп чанып келген.

Совет Эвилелиниң күруне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга Л. И. Брежневти Москваның ажылчы чоннарының хөй санныг төлөөлекчилери, эштер Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, Б. Н. Пономарев, А. Н. Шелепин болгаш өскөлер-даа уткуп алган.

Судан Республиканың Совет Эвилелинде херектерингe түр бүзүреттирген Х. А. Эль Бешир, ССРЭ-де даштыны дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары, элчин черлериниң ажылдаачылары, совет болгаш даштыкы журналистер уткааннарның аразында база бар турган.

(СЭТА).

УЛУСТУҢ КАНДИДАТТАРЫ

«Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны депшидерде эң-не төлептиг болгаш ат-алдарлыг кижилерни шилип алыр дээш кандидаттарның хуу болгаш ажыл-ишчи шынарларын хуралдарга болгаш парлалгага эң-не карбаа-биле бүгү талалыг чугаалажып көөрүн хандырар».

(СЭКП-ниң Программазынан).

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерингe сорук кирген республиканың ажылчы чоннары Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалистиг республика кылдыр эде тургускан төөгүлүг болуушкун-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларны бо чылдың декабрь 17-де бир дугаар чорудар. Республиканың Дээди Совединге соңгулдалар болза партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин деткээн ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы белик көдүрлүүшкүнүнүң байдалдарында болуп эртер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар белеткелиниң округтар, участоктарның болгаш соңгулда комиссияларын тургузары, соңгукчулар даңзызын кылыры чижектиг улуг организастыг ажылдары чоруттунган. Соңгулда кампаниязы чугула болгаш харыысалгалыг үе чадазынче шилчээн. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидилгези республиканың чер бүрүзүнде ноябрь 21-де политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүг болгаш бедик организастыг байдалда өгелээн.

Ажылчы чоннарның хөй-ниити организациялары болгаш ниитилелдери, ол ышкаш колхозтарның, коллективтериниң ниити хуралдары боттарының эң төлептиг кижилерин республиканың Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр бир эп-сеткилдиг депшидип турар.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннары боттарының депшидилге хуралдарынга бүдүрүлгениң хөй-хөй мурнакчыларын, эртемниң, культураның, уран чүүлүң эң эки төлөөлекчилерин алап турарлар. Оларның аразында «Тыва тудуг» трезинде электри монтаж бригадазының бригадири Д. К. Оржактың, Тыва автосептелге заводунда коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири К. Т. Кукаринниң, Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң директору, дыл эртемнериниң кандидаты А. Ч. Кунаанның, Кызылдың кезип эмнээр эмнелге салбырының кезер эмчизи А. И. Канунниковтуң, ССРЭ-ниң Күрүне киригинин тыва цирк бөлүүнүң удуртукчузу В. Б. Оскал-оолдуң, Кызылдың алгы заводунуң хоочун ажылчыны, область Совединиң депутадынга 1952 чылдан бээр соңгудуп келген К. К. Хурек-Бенниң аттары бир дугаарында дыңналып үнген.

Республикада улуг бүдүрүлге черлериниң биреези—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың туулбу заводунуң мурнакчы ажылчыны Д. Ч. Салчак, Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс» колхозунуң саанчызы Д. Х. Кундел, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда хой бригадазының бригадири, Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры О. Ч. Лопсанчап, Таңды районнуң «Тиилелге» совхозтуң херээжен тракторизи Б. Д. Онлар болгаш оон-даа өске төлептиглерни депутаттарга кандидаттар кылдыр районнарның ажылчы чоннары депшиткеннер.

Депутаттарга кандидаттарын депшидип турар ажылчы чоннар болза ниитиниң, күрүнениң эрге-ажыктарын шынчы камгалаарын, улустуң айбычызы болур хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседирин оларга дагзып, боттарының чагыгларын берип турарлар.

Чер-чер советтеринге бо чылдың март 5-те болуп эрткен соңгулдалар үезинде соңгуттурган область Совединиң депутаттарының дыка хөйү чоннуң идегелин шынзыдып келгеннер. Оон-биле кады депутат хүлээлгезин шынчы күүсетпейн, сессияларны үзүп, соңгукчуларынга отчёттарын кылып бербейн келген чамдык депутаттарны маңаа демдегнезе чогуур.

Чижээ, Кызыл хоорайның Шыная көдээ Совединиң даргазы эш Н. Х. Балган соңгулдалар сөөлүнде болгулаан область Совединиң ийи сессияларынга чалалганы алган хирезинде-ле келбээн. Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунда огород бригадазының бригадири Д. К. Допчаа соңгукчуларынга отчёттарын кылып бербейн турган. Ол ышкаш Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң даргазы А. Д. Шаалы, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында мал эмчизи П. Д. Васильев олар ажылга харыысалгазын кошкадып турганнар.

Соңгулдаларның хүнүнге чедир ам 20 ажыг хонук арткан. Бо үениң иштинде оон организас-техниктиг белеткелдерин бүгү талазы-биле хынамчалыг чорудары чугула. Республиканың партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары болза соңгулдаларга белеткел ажылларын чорудары-биле чергелештир партияның XXII съездизиниң шиитпирлерингe үндезилээш, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хөгжүдүп, бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседири дээш социалистиг чарышты улам калбартыр хүлээлгелиг.

Партияның чаа Программазында көрүнген коммунизм тургузуушкунуңуң өндүр улуг сорулгаларын бүгү совет улус-биле кады амыдыралга боттандырарынче база Тыва республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге дузалаар хемчеглернин дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаары соңгулда кампаниязы-биле холбаштыр бир чугула сорулга болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар болза, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң улусчу блогунуң кандидаттары-дыр, ам болур соңгулдалар хүнүнде бүгү соңгукчулар ол кандидаттар дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарлар.

Эш Н. С. Хрущев көдээ ажыл-агыйның Алтай эртем-шинчилел институдунда

БАРНАУЛ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Бирги Секретары болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев Новосибирскиже оруң азыы-биле ноябрь 23-те көдээ ажыл-агыйның Алтай эртем-шинчилел институдунга чораан. СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң Даргазының бирги оралакчызы Г. И. Воронов, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Д. С. Полянский эш Н. С. Хрущев-биле кады институтка база чедип келгеннер.

Эртем ажылдакчылары институтта чорудуп турар ажылларның дугайын, ылангыя Алтай крайга чер ажылының олуртулга системазын боттандырар дугайын аалчыларга чугаалап берген.

ВЦСПС-тиң VIII пленуму

МОСКВА. (СЭТА). ВЦСПС-тиң VIII пленуму Әвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга ноябрь 23-те ажыттынган. Пленум СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле профөвилелдериниң сорулгаларының дугайын чугаалажып турар. ВЦСПС-тиң даргазы эш В. В. Гришин илеткел кылган.

У. К. Кекконен Новосибирскиде

НОВОСИБИРСК. (СЭТА). Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущев-биле ужуражыр дээш Финляндияның президентизи У. К. Кекконен ноябрь 23-те Новосибирскиде чеде берген.

Урхо Кекконен-биле кады Даштыкы Херектер министри А. Карьялайнен, Финляндияның ССРЭ-де элчизи Э. Вуори болгаш президентини үдеп чоруур өске-даа кижилер келген.

Финляндия Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш РСФСР-ниң күрүне туктары-биле шимээни аэродромга У. К. Кекконени Новосибирск облкүүскомнуң даргазы С. С. Абраменко, Новосибирск хооркүүскомнуң даргазы В. В. Зорин, хоорайның хөй-ниитизинин төлөөлекчилери уткаан.

Президент У. К. Кекконен аэропорттан аңаа тускайлаан черже чорушкан.

Кыштагларда

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозунуң Ишкин салбыры малды менди кыш ажырары дээш 80 кыштагларның бүгү кажааларын септээн. Беш звенолар кыштаглаашкын белеткелинге шудургу ажылдаан. Хөй-ниити организацияларының ажылдакчылары белеткелге шеф-биле дузалашкан.

Шефчилер ыяшты сөөртүшаан, бир кажааны тулуп доозуп берген. Ыяш сөөртүрүнге чоланчылар Борбак-оол, Чимит-Доржу эң идепкейлиг ажылдаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чадаананың АТК коллективи Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Чадаананың чөөн талакы № 42 соңгулда округунга депутаттың кандидадын депшиткен.

— Бистиң АТК-ның ажылы чыл келген тудум-на экижип турар. Бо чылдың 11 айларының чүүк сөөртүү планын 124,7 хуу күүсеткен бис. Бо херекке АТК начальниги Константин Григорьевич Ванюковтун кижилгези улуг болган, ынчангаш № 42 соңгулда округунга депутаттың кандидадынга эш Ванюковту депшидер саналдыг мен деп чоланчы Филимонов чугаалаан.

Чоланчы Монгуш Севээн-оол, экспедитор Василий Сидоренков олар чуве чугаалааш, ону деткөннер. АТК-ның коллективи чүүк сөөртүрүнүң чыл планын декабрь 20-де күүседирин ол хуралга хүлээнген.

* * *

Чадаана эмнелгениниң коллективи Чадаананың барын талакы № 43 соңгулда округунга депутаттың кандидадынга район эмнелгезиниң эмчизи Зинаида Степановна Ганшуту чаңгыс үн-биле депшиткен.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 16 соңгулда округунга депутаттың кандидадынга дыл эртеминиң кандидаты, Кызылдың педагогика институдунуң директору А. Ч. Кунаанны институттуң коллективи чаңгыс үн-биле депшиткен.

* * *

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. (Телефон-биле). Ак-Довурак суурнуң ажылчы чоннары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны депшиткеннер. № 1 туулбу заводунуң ажылчыннарының хөй кижи киржикчилиг хуралынга СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары эш Бондаренко чуве чугаалаан, депутаттарга кандидатларны республиканың бүгү-ле черлеринде ажылчы чоннарның бир эп-сеткилдиг депшидип турарын демдеглээн.

Заводтуң директору эш Коняковтуң саналы өзугаар Ак-Довуракның соңгу талакы № 33 соңгулда округунуң талазы-биле депутаттың кандидадынга ажылчын Даржаа Чамбалович Салчакты хуралдың киржикчилери депшиткеннер. Заводтуң тургустунганындан бээр аңаа доктаамал ажылдап, бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келген эш Салчактың кандидатуразын үлетпүр комбинадының, механиктиг мастерскаяның коллективтери база илги-биле деткээн.

Чурталга тудуг участогунуң коллективинин хуралынга нарын чаланыкчылар бригадазының бригадири эш Башкаров сес алгаш, Ак-Довуракның төп № 34 соңгулда округунуң талазы-биле депутатка кандидат кылдыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуг өргелелиниң начальниги эш Леонид Кириллович Внуковту депшидерин саналдаарга ол санлды коллектив бир үн-биле деткээн. Эш Внуковтуң кандидатуразын үлетпүрүнүң № 1 участогунуң коллективи бодунуң хуралынга база деткээн.

№ 834 тудуг өргелелиниң коллективинин хуралынга парторганизация секретары эш Давыдовтуң саналы өзугаар Ак-Довуракның мурнуу талакы № 35 соңгулда округунуң талазы-биле депутаттың кандидадынга областың план комиссиязының даргазы Иван Игорьевич Томилинни база бир үн-биле депшиткеннер.

* * *

Эзөт, сүт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң өргелелиниң коллективи транспорттуң мурнуу талакы № 6 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат депшидери-биле өргеледдиң клубунга чыглып келген.

Депшидилге хуралын местком даргазы В. Лукьянович ажыткан. Хуралга эзөт, сүт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң өргелелиниң начальниги эш М. Маркин сес алгаш, эзөт, сүт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң өргелелиниң бүдүрүлге кылдызының өргелекчизи, область Совединиң депутады Таисья Кузьминична Крупенинаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшидерин саналдаан. Ол кандидатураны коллективтиң кежигүннери чаңгыс эп-сеткилдиг бадылааннар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиттирген Таисья Кузьминична Крупенинаның кандидатуразын Кызылдың колбаса фабриказының коллективи база деткээн.

«Барлык» совхозтуң мурнакчы саанчызы Күжүгет Тараачын бодунга быжыглаан саар инек бүрүзүнден 1700 кг сүттү саап алыр деп бедиткен хүлээлгени бодунга алган. Амгы үеде мурнакчы саанчы хөй сүттү саап, хүлээлгезин эки күүседип турар. Чалыы кыс бодунуң ол алган хүлээлгезин чыл төөчүзүнге чедир алдарлыы-биле күүседир дээш күженишкиниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Күжүгет Тараачын.

Фото С. Феоктистовтуу.

Мал кыштагладыышкыны

Улуг-Хем районнуң «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының коллективи кыштагларже мал чеми дажыгларын багай эвес организастап турар.

«ДТ-28» деп ийи трактор болгаш бир машина сөөлгү хүннерде 42 тонна сигенни, 10 тонна ногаан суланы, 17 тонна саванны кыштагларда чедирген. Мал чеминин сөөртүлгези улам түлүктөөн.

Кады кылган совет-судан медеглел

ХАРТУМ. (СЭТА). Кады кылган совет-судан медеглелге ноябрь 21-де ат салган.

Медеглеледе айтып турары болза, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш ону үдеп чоруур кижилер Судан Республиканың чепсектиг күштериниң Дээди чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри Ибрагим Аббуд биле база күрүнениң өске-даа өскү ажылдакчылары-биле найыралчы ужуражыышкыннарны болгаш беседаларны кылган. Кайы-кайызын билчир болгаш түрүктүң ханы байдалынга эргген ол ужуражыышкыннарның болгаш беседаларның үезинде совет-судан харылзаларның айтырыгларының-даа база ол ышкаш делегейнин эң чугула айтырыгларының-даа талазы-биле санаалдарның солчуушкуну болган.

1961 чылдың июль 16-да Москвага ат салдынган совет-судан дыңнадыгда тайылбырлаан делегей политиказының чугула айтырыгларының талазы-биле боттарының бодалдарын бадыткаан, ийи талалар чепсегленишкининиң аңаа хевирлерин база ол ышкаш ялролуг чепсекти киришпирбишаан, делегейниң шынгыы контролю-биле чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгны шиитпирлөөрин дүргедириниң эргежок чугулазын чөпшөөрешкен, ол чорук делегейниң чаа дайынының айылынан кижи төрелгетенни камгалап алырынга чугула байдал болур, ынчангаш ол бедик сорулганы чедип алырынга боттарының бүгү аргаларын ажыглаарын хүлээнгеннер.

Бүгү делегейге тайбыны бызыглаарынга дузалаан турул болгу дег герман айтырыын тайбың таарыштыр шиитпирлөөриниң эргежок чугулазын ийи талалар база катап демдеглээн.

Колониализмни оон бүгү хевирлери болгаш илередишкиннери-биле кады туюлунга чедир, соңгаарладыышкын чокка болгаш чугаа чокка узуткаарын тайбыңга ынакшылдыг болгаш хосталгага ынакшылдыг өске-даа чурттар-биле кады чедип алырынга боттарының шиитпирлиин бадыткаан, ийи талалар, Бен Белла-га бөштаткан алжир удуртукчуларны доп-дораан хосталр деп негелдени боттарының изии-биле деткип турарын медеглөөш, Алжирде үргүлчүлеп турар колониалисчи дайын-биле холбаштыр боттарының ханы дүзүреп база шыңгыы килеңнеп турарын илергейлөөннер.

Тайбың кожа-хелбөө догуунаашкынның, бүрүн дөн өргенин принциптеринге, ийи чурттарның өрге-ажыктарын кайы-кайызы хүндүлеп көөрүнге болгаш боттоттарының иштики херектеринге холгаарлашпас чорукка үндезилөөш, Совет Эвилели биле Судан Республиканың аразында найыралчы харылзаларның улам ынай хөгжүп, база быжыгып турарын ийи талалар сагыш сеткилинин улуг ханыышкыны-биле демдеглөөнин кады кылган совет-судан медеглелде база чугаалап турар.

Медеглелдин түнелинде чугаалап турары болза, Совет Эвилели биле Судан Республиканың аразында садыг болгаш экономиктиг харылзаларның чедишкиннинг хөгжүп турарын талалар демдеглөөн. Ол дугайын бо айда ат салганы 1962—1964 чылларда үзүн хуусаалыг садыг дугуржулгазы, а ол ышкаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң түүүнүн айтырыгларының талазы-биле ССРЭ биле Судан Республиканың аразынга бөгүн чарган дугуржулга херечилеп турар, ол үаетпүр бүдүрүлгелерни судан таланың күзелинге дүүштүр Совет Эвилелиниң дузаламчыны-биле тударын айткан.

Делегаттар-биле ужуражыышкыннар

Чадаана хоорайның кинотеатрынга СЭКП-ниң XXII съездизиниң делегады, «Сүт-Хөл» совхозтуң директору эш Е. П. Соловьев-биле ужуражыышкынга чурттакчы чон чыглып келген.

— Улуг Төрөөн чуртувус бистин хүннеривистин өндүр улуу СЭКП-ниң XXII съездизинин, чоннуң аас-кежиниң программазының өшпес чыры-биле хереленген. Бөлүүн ажылдакчы кижи менээ ол съездиниң делегады болуп, оон ажылынга киржип, коммунизм тургузуушкунунуң практиктиг айтырыгларын шиитпирлежир дээди улуг аас-кежик таварышкан — деп, эш Соловьев чугаалап өгелөөн. — Партияның XXII съезди коммунизмче болгаш деп-шилгеже бүгү кижилерге орукту чырыыны берип, амыдыралче кижилерниң чүректеринче ол сиңиккен. Коммунизмниң улуг номналы—партияның чаа Программазында, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдеринде коммунизмче орук ылаптыг тодаргайы-биле, долузу-биле айыттынган. Программаның болгаш илеткелдерниң одурут бүрүзү кижи дугайында, кижиниң амгы болгаш келир үеэлиниң дугайында сагыш-салыышкыны болуп, бүгү чүвени кижиниң амыдырал-чуртталгазының чечектелишкининге бараалгадып турар. Күш-ажылчы, тургузукчу улус—совет улустуң чедип алган чедишкиннери — бистиң типилелгелеривис ленинчи партияның, оон Төп Комитединиң шылгарангай удуртулгазының үре-түнели ол-дур. Чер бем-бүрөөнге, бүгү улустарга Күш-ажылды, Тайбыны, Дөн өргени, Аны-дунмалышкы чорукту болгаш Аас-кежиниң бадыткап турар эң-не чөптүг ниитиледи — коммунизмни тургузарының киржикчизи кижидир мен деп чүвени билип турган ажылдап чурттаары кызыгаар чок өөрүнчүг-дүр, эштер.

Съезд улуг Ленинниң чагыгларынга, марксизм-ленинизмге шынчы болуп, ийи-чаңгыс кижиге чүүүр чоруктуң бүжар уржуктарын, Молотовтуң, Кагановичиниң, Маленковтуң партияга улуг чаржынчыг бөлүүнүң хоралыг үүлгедиглерин туюлунга чедир сойгалап илереткеш, үндезининден чыча шапканын эш Соловьев онзалап чугаалаан болгаш Тываның бүгү коммунистери, бүгү ажылчы чоннары аңаа чаңгыс эп-сеткилдиг каттыжып, деткип турар бис дээрзин илергейлөөн.

Съездиниң ажылының хүн бүрүдеги чорудулгазын, бүгү айтырыгларны шиитпирлөөрингe делегаттарның онза идепкейлиг чоруун, Москваның, Кремльдиң, Съездилер Ордузунуң дугайын, чурттуң чамдык шылгарангай кижилери-биле ужуражып чугаалаанының эш Соловьев ужуражыга хуралының киржикчилерингe сонуургадып чугаалаан.

Партияның XXII съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин катап-катап ханызы-биле өөрениринче болгаш ону амыдыралга боттандырар дээш ийи-үш дапкыр сорук киришкининг ажылдаарынче хуралдың киржикчилерин делегат кыйгырган. Оон соонда хуралдың киржикчилериниң салганы хөй санныг айтырыгларынга эш Соловьев харыылаан.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик район.

* * *

СЭКП-ниң XXII съездизинин делегады эш М. К. МенДуме-биле Хандагайты суурнуң ажылчы чоннарының ужуражыышкын хуралы чоокта чаа улуг күдүрлүүшкүнүг болуп эрткен. Төөгүлүг съездиниң болуп эрткениниң байдалын, съездиниң ужур-дузазын, оон төөгүлүг шиитпирлерининиң, ылангыя партияның чаа Программазының дугайында эш МенДуме дыка биллингир болгаш дээштиг чижектер-биле чугаалап берген.

Съездиниң делегады болуунуң илеткелиниң эгезинде Кремльдиң Съездилер Ордузунуң дугайын чугаалаан. Өзүлүг-ла коммунизм үезинин болуп болур ол ордунуң канчаар туттунганын, ында бүгү чүүдер кижи дугайында улуг сагыш салыышкын-биле кылдынганын эш МенДуме чугаалап бөөрге, хуралдың киржикчилери улуг магадал-биле дыңнаан.

Съездиниң төөгүлүг ужур-дузазының дугайында, ылангыя оон шиитпирлерининиң өндүр чаагайының дугайында чугаа хандагайтычыларының улуг сонуургалын хайныктырган. Хуралга санал берип чүве чугаалааннар бистиң төрөөн партиявыстың XXII съездизинин шиитпирлерин, партияның чаа Программазын чүректиң ханызынан түүдүгүүнүп, улуг ханыышкын-биле хүлээп ап турарын илереткеш, үндезининден чыча шапканын эш Соловьев онзалап чугаалаан болгаш Тываның бүгү коммунистери, бүгү ажылчы чоннары аңаа чаңгыс эп-сеткилдиг каттыжып, деткип турар бис дээрзин илергейлөөн.

Ол-ла хүн «Коммунизмче орук» колхозтуң төвүнге партияның XXII съездизинин делегады эш МенДуме-биле ужуражыышкын хуралы база бедик көдүрлүүшкүнүг болуп эрткен, съездиниң шиитпирлерин колхозчу тараачыннарның кайы хире улуг өөрүшкү-биле, сеткил ханыышкыны-биле хүлээп ап турарын көргүскен. Колхозтуң малчыны эш Эдер-оол бодунуң чугаазынга мынча дээн:

— Бистиң партиявыстың XX съездизинден XXII съездизинин аразында ленинчи Төп Комитеттиң башталгазы-биле бистиң чуртувуста улуг чаагай ажыл-херектериниң дугайын дыңнаарга магалыг-даа, өөрүнчүг-даа чүве-дир. Партияның ол улуг хемчеглерингe удурланып турган өскерликчи, чайгылыкчы идегеттериниң бөлүүн чыча шапканы бистиң партиявыстың улуг тиилелгези-дир. Тываны автономнуг республика кылдыр эде тургусканы, биске дузаламчы көргүзер дугайында чазактың доктаалында айыткан хемчеглер дыка өөрүнчүг. Ол дээрге, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бисти дээш кижи өөрүп хамгыс, магалыг сагыш салыышкыны-дыр. Бо бүгүнү дыңнаашы, кижиниң сагыш-сеткили хайныгып, улам күженишкиниг, улам-на эки ажылдаксаары келирдир. Ынчангаш мен кадарын турар 560 төрүүр өшкүлериниң төлүн бүрүнү-биле дорукторуп, бистиң улустуң улуг ажыл үүлезинге салыышкынымны киирер мен.

Колхозчу малчының бо сөстери бүгү колхозчуларның сагыш сеткилин, күзел сорулун илереткен.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

* * *

«Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырының төвүнге хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Аңаа СЭКП-ниң XXII съездизинин делегады Евгений Павлович Соловьевтуң чугаазын чыылганнар коңчуг кичээнгейлиг дыңнаан.

— Партияның XXII съездизинге олуржуп, бистиң чуртка коммунистиг ниитилелди тургузарының өндүр чаагай Программазын бадыларынга киржир аас-кежиктиг болдум. Съездиниң хүннеринде болган өөрүшкүүлүг болгаш улуг өөредилгелиг үүдүлер мөөн амыдыралымга кажан-даа уттундурбас болуп арттар —деп, Евгений Павлович чугаазының эгезинге илереткен. Бистиң төрөөн партиявыстың идея болгаш организас талазы-биле бүзүлбас сырый каттыжылгазы — оон тиилетпирбезиниң эң чугула үндезини, коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг сорулгаларын чедишкининг шиитпирлөөриниң магадылалы болурун съезд улам-на бүзүреткен.

СЭКП-ниң XXII съездизинин болуп эрткени Кремльдиң Съездилер Ордузун эш Соловьев магадап, чугаалаан, чырыткылыг, делгем чаагай аас-кежик болган ол тулугну көрген кижи бүрүзү коммунизмни бир дугаарында совет кижилер туулуп турарына чоргаарал болгаш бүүрел сицнигер дээрзин демдеглээн.

Красноярск крайның сураглыг кукурузачызы эш В. Контырев-биле туржулга солушканын, Москваны экскурсиялап көргенин, Евгений Павлович сонуургадып чугаалаан. Коммунизм болу чедип келбес, ону чоннуң чаңгыс эп-сеткилдиг күш-ажылы тургузар. Съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедишкининг боттандырары дээш чүткүлүг ажылдаарынче совхозтуң коллективин эш Соловьев кыйгырган.

Х. МОНГУШ.

* * *

Сүт-Аксы суурда Культура бажыңына хөй-хөй кижи чыылган. «Сүт-Хөл» совхозта партком секретары эш Лопсан-Серен хуралды ажыткаш, СЭКП-ниң XXII съездизинин делегады Е. П. Соловьевка сес берген.

Съездиниң бүгү шиитпирлери ленинчи революстуг угаан бодал-биле, принципиалдыг болгаш чөптүг чорук-биле сиңиккенин эш Соловьев дорчулап чугаалаан. Съездиниң түнелдеринде, марксисчи-ленинчи болалдың дээдизи болур бистиң партиявыстың үшкү Программазынга совет улус, делегейнин депшилгелиг бүгү кижилери улуг өөрүшкүнү илередип турарын оратор демдеглээн.

Хуралга сес ап чүве чугаалаан кижи бүрүзү улам эки ажылдаарын, тайбыныын, чаагайжылганын хөрөөнге боттарының күш-ажылчы улуг-хуузун киирерин хүлээнгеннер. Совхоз мал кыштагладыышкынын организастыг чорудуп, часкы ховуажылынга хынамчалыг белеткенин турар.

П. САЯ.

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары

Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарынга ажылчыннарны болгаш күш-ажылчы тараачыннарны улам хөйү-биле киириштирерин —ол киириштирерде, чүгле ажылга боттарын эки кылдыр көргүскен ийи-чангыс тараачыннарны болгаш ажылчыннарны эвес, харын улуг нуруузунда профессионал эвилелдерин ыяавыла киириштирерин Владимир Ильич Ленин Совет эрге-чагырганын баштайгы чылдарында-ла шыңгыы негеп турган. Лениннин ол айтыышкынарын удуртулга болдурбушаан, бистин коммунистиг партиявыс эргелелдин школазы, ажыл-агыйны удуртурунун школазы, коммунизмнин школазы болур профессионал эвилелдериниң ролюн болгаш ужурдузазын чыл келген тудум-на бедидип турар.

СЭКП-ниң XXII съездизинге ТК-ның отчёдун кылып тургаш, амгы үениң байдалдарынга хамаарыштыр профессионал эвилелдериниң ролюнун болгаш ужур-дузазының дугайында эш Н. С. Хрущевтуң айытканы болза: **«Коммунистиг тургузуушкүннүң программазын боттандырары дээш демисел амгы үе-чадада профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазында нол чүүл болган турар ужурлуг. Күш-ажылчы кижи дугайында сагыш салыышкын профессионал эвилелдериниң бедик хүлээлгези болгаш албаны ол. Бистиң профессионал эвилелдеривис бүдүрүлгени болгаш ниитилелдиң бүгү ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы массаларны идепкейлии-биле хаарыр тудуп, киириштирер хүлээлгелиглер...»**

СЭКП ТК-ның 1957 чылдагы декабрь Пленуму профессионал эвилелдериниң ажылынын дугайында айтырыгны күгаалашкан, бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын доктаамал ажылдаар болдурарын чүүлдүг деп көрген. Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары болза, бүдүрүлге черлериниң ажылын эжижидеринге дузалаар болгаш бүдүрүлгеге контрольду боттандырар дайынчы органнар болур дээрзин Коммунистиг партия коруп турар. Маңаа хамаарыштыр **«Ажыл-агыйны удуртур талазы-биле доктаамал ажылдаар чөвүлел хуралдар бүдүрүлге черлериниң ажылын эжижидеринге дузалап, бүдүрүлгеге контрольду боттандырып шыдаар ёзулуглла дайынчы органнар болуп хуулган турар кылдыр бодунуң салдар чедиишкинин профэвилелдери күштелдирген турарынга партия дузалаар апаар»** деп, СЭКП-ниң Программазында чугаалаана ынчангаш таварылга эвес.

Совет ажылчын болгаш албан-хаачы бүдүрүлгениң ёзулуг эдери. Фабрикада, заводта, тудугда, шахтада, транспортта болгаш совхозта кайда-ла олар ажылдап турар болдур, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржир аргалар оларның мурнунда бүрүн бар. Бүдүрүлге чөвүлел хуралдарынын ажылчорудулгазын эжижидеринге СЭКП ТК-ның 1957 чылдагы декабрь Пленумунуң шиитпирлери улуг салдарлыг болган.

Бистиң республикавыстың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудугларында, совхозтарында доктаамал ажылдаар 55 бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын организастаан, оларның составында 1280 кижи, оон иштинде 929 ажылчыннар соңгуткан. 1961 чылдың алды айларының иштинде 185 бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын өрттиргилээн, оларга 629 хире чугула саналдар күүлеп алдынган, а 539 саналдар бүдүрүлгеге шептеретпиген.

Администрацияның болгаш партия, профэвилел организацияларының талазыдан кайда-ла хүн-бүрүнүн кичээнгейин салып турар болдур, анда бүдүрүлге чөвүлел хуралдары эки ажылдап болурун амыдырал көргүзүп турар. Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының ажылының эки дуржулганын «УТКА-ның 25 чылы», «Межегей» совхозтарда база Кызылдың № 1 АТК-зында бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының үлегери көргүзүп болур. Бүдүрүлге онаалгаларының күүсеттинмейн турарын, механизмнерни болгаш дерилгелерни четче ажыглавайн келгенинин, күш-ажылды четпес организастап турарының чылдагааннарын болгаш бүдүрүлгениң өске-даа эң чугула айтырыгларын оларга үргүлчү чугаалажып келген. Даараныла комбинадында доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралының президиуму (даргазы эш Рясик) бүдүрүлге планының күүселдезинин, күш-ажылдың организациязының, бүдүрүп турар продукцияның шынарының дугайы дээн ышкаш чугула айтырыгларны шиитпирлеп турар. Даараныла комбинадының профэвилел комитеди (даргазы эш Ведерникова), бүдүрүлгенин администрациязы (директору эш Морозова) бүдүрүлге чөвүлел хуралының ажыл-чорудулгазынга үргүлчү дузалажып, ук хуралга оон кежигүннеринин киирген саналдарын болдушар шаа-биле амыдыралга боттандырып турорлар, ол чоруқ бүдүрүлгенин ниити ажылын эжижидеринге индиглиг болуп келген.

Ынчалзажок доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының ажылының практиказында амдаа улуг-улуг четпестер бар. Бистиң республиканың чамдык бүдүрүлгелеринде доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары амдыгаа чедир тургустунмаан, чамдык черлерде оларның ролю кудулаан, оларны кончуг ховар чыылдырып, четпес белеткел-биле эрттирип турар болгаш оларга хүлээп алдынып турар шиитпирлер амыдыралга боттанмайн, анаа-ла саазын кырынга эргып турар. Ындыг хуралдарның ажылынга мурнакчы ажылчыннарны болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны шоолуг-ла хаара тутпайн турар. Кызыл хоорайның үлетпүр комбинадында бүдүрүлге чөвүлел хуралының президиуму күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн фактылар дээн ышкаш бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының дорт хүлээлгезинге чүүлдешпес айтырыгларны чугаалажыры-биле өйлежип турар.

Чамдык бүдүрүлгелерде бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының киржикчилериниң хүрээлери кончуг кызыы, оон уламы-биле бүдүрүлге эргелелинге ажылчы массаларны калбаа-биле киириштирер арганы кызыгаарлап турар. Чижээ, Даг экспедициязының автобазазында ажылдакчыларның саны ковей турбуже, бүдүрүлге чөвүлел хуралының киржикчилери 15-ле кижи болуп турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуушкунунда организастаан бүдүрүлге чөвүлел хуралы ажылдавайн келген, а ол чугула ажылдың удуртулгазындан «Тыва даг-дүгү» постройкому (оон даргазы эш Одаң-оол турган) багай боттандырып турар. Тураның үлетпүр комбинадында, Тес-Хем райпозунда болгаш өске-даа черлерде доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары база тургустунмаан.

Ынчаарга бүдүрүлге черлериниң аксын чамдык удуртукчулары, чижээ, Туран райүлетпүр комбинаттың (директору эш Костенков), «Өөк», «Межегей» совхозтарының (директорлары эштер Хвостов болгаш Пащенко) бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының ужур-утказын безин чедир билбейн, боттарының кабинеттеринге чыылдырып турар хуралчыгашла бүрүзүн доктаамал ажылдап турар бүдүрүлге чөвүлел хуралывыс ол чүве кылдыр санап турар чүүл бар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң 1958 чылдың июль 9-та доктаалы-биле бадылаттынган доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралының дугайында Саазыр ёзугаар алырга, ындыг чөвүлел хуралдарны 100 болгаш оон-даа хөй ажылдакчылардыг бүдүрүлгелерге, тудугларга болгаш цехтерге организастап тургускулаар, а оларның составынга ажылчыннар, албан-хаакчылар, месткомнарның, администрацияның, партия болгаш комсомол организацияларының төлөөлери, инженер-техниктиг ажылдакчылар кирген турар ужурлуг. Ындыг чөвүлел хуралдарның составын бүдүрүлгелерниң ажылчын, албан-хаакчыларының ниити хуралындан месткомнарның соңгуттурган хуусаазынга дүүштүр бадылаан турар. Хүн-бүрүнүң айтырыгларын башкарып шиитпирлээри-биле 5—15 кижи составтыг президиумну бүдүрүлге чөвүлел хуралдарындан соңгуур, оон иштинге президиумнуң даргазы болгаш секретары база кирген турар. Соңгуткан президиум дараазында болур чөвүлел хуралдарга чугаалажыр айтырыгларны белеткээр, хүлээп алдынган шиитпирлернин күүселдезин хынаар, оон дугайын ей-ейде бүдүрүлге чөвүлел хуралынга дыңнаткан турар. Бүдүрүлгелерде организастаан доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының ажыл-чорудулгазын профэвилелиниң комитеттери, оларның бүдүрүлге-массалыг комиссиялары тодаргай удурткан турар ужурлуг.

Бүдүрүлге черлериниңе тургускулаан доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының соңгуттурган хуусаазы дооступ турарын дорымдаалаан, профэвилелериниң область чөвүлелиниң президиуму 1962 чылдың январь 1-ге чедир хуусаа иштинде профэвилел организацияларының отчёт, соңгуулдаларыбиле чергелештир доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының отчёт, соңгуулдаларын эрттирерин профэвилелдер обкомнарынга, месткомнарга дагзын, бо чылдын октябрь 13-те гускай доктаалды хүлээп алган. Профэвилел организацияларының отчёт, соңгуулдаларының үеэзинде болгунар ол чугула хемчет бүдүрүлгелерде ажыл-херектин байдалын эжижидеринге, ылангыя бүдүрүлгениң чыл планнарын база күрүне мурнунга социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир, СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизинин шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннинг боттандырар талазы-биле ажылчы массаларның политиктиг идепкейин, күш-ажылчы чаа кадырлуушкунун өскүткен турар ужурлуг.

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары болза, профэвилел ажылының эң чугула участоктарының бирээзи. Оларның отчёт, соңгуулдары социалистиг бүдүрүлгениң ажылында бар чамдык четпестерни чайладып үзүткээрынга идиг болуп, ажыглаттынмайн турар курлавырларны, бүгү болдунар аргаларны дилеп тыварынга, таарымчалыг ажыглаарынга улуг рольду ойнаар.

Бүгү совет улус ышкаш, бистиң республикавыстың ажылчы чоннары XXII съездиге түннел чугаазынга эш Н. С. Хрущевтуң кыйырганы **«Бистиң эчис сорулгаларывыс билдингир, сорулгалар тодаргайлаттынган. Ажыл-херек дээш, эштер! Коммунизмниң тиилелгези дээш!»**—деп, байгамчык состерин чүрээниң ханыызындан чүүлдүгүнүп турорлар.

Б. ТОКАРЕВ,
облпрофэвилелдер чөвүлелиниң секретары.

Күш-ажылды, энергияны, талантыны — коммунизмниң херээнге!

Чалгыннанган кижи

Съезд мурнунуң кайгамчыктыг хүннеринде СЭКП-ниң Чаа Программазының төлевилелин хөй миллион совет чон сорулгуг кодургуушкунбиле чугаалажып көрген. Ол дээрге бистиң бөгүнгү амыдыралывыстың, келир үеэстиң эң чугула айтырыгларының талазы-биле партияның, бүгү чоннуң сеткилдиң ханызындан шылчы чугаалажылгазы болган.

Бистиң Төрээн чуртувустуң кайы-даа чериниде чуртап, ажылдап турар кандыг-даа нацияның кижи бүрүзү чурттуң күчү-шыдалын улам-на өндүржүдер, коммунизмче оон быжыг базымын дүргедедир деп, чаагай сорук-биле чалгыннанган.

Чаа Программаның төлевилелин радиога дамчыдып турар хүн, сельхозтранстың мурнакчы чоланчыларының бирээзи Алексей Павлович Ярыгин, ынчангаш ону Коммунистиг партия, Совет чурт дээш бүгү чон-биле бир домей чоргаарланыышкын болгаш сеткил ханыышкынбиле утказан. Коммунизмниң Гимнизин дамчыдып турда ындыг болбсе аргажок. Өөрүнчүү дамчыдылганы ыяк дыңнап алгаш, Алексей Павлович чеди чылдың онаалгазын хуусаа бетинде күүседир дээн хүлээлгелинге дөгүм кылдыр, партияның төөгүлүг съездизинге күш-ажылчы улам эки белектиг ужуражырын шиитпирлеп алган.

Чурукта: А. П. ЯРЫГИН.

Шиитпир күүседтинген. Эрткен айларның онаалгазын ажыл-ишчи чоланчы 200 ажыг хуу күүседип келген. Алексей Павлович бо хүннерде тонна талазы-биле 1962 чылдың бирги кварталының, а тоннакилометр талазы-биле ол-ла чылдың ийиги кварталының үлүүн күүседип турар. Ол болза партияның съездизинге чоланчынын белээ, бистиң ниити херээвиске оон салыышкыны болур.

Тыванын чазаглыг болгаш кадырберлиг орудтарын таварты оон чорбаан-на чери чок. Кызыл биле Абакан аразында ол чеже халытпаан дээр! Бо дээрге анаа бир аян-чорук эвес, харын бистиң ниитиделивистин, чолнуң ниити херээ дээш могаг чок күш-ажылга идерээшкини-дир.

Көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү машиналарын, артык кезектерин, кывар-чаар материалдарын болгаш өске-даа чүүлдерни хамаарышкан черлеринге чогуур үеэзинде чедирер дээш сельхозтранстың чоланчылары эрес-шудургу ажылдап турар. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп адалыр эрге дээш демисежип турар бригадада чоланчылар: Анатолий Галайко, Алексей Шамарыкин, Виктор Чащин, Николай Тябин болгаш өскелер-даа күш-ажылга шылгарап турар.

— Олар дээрге бистиң коллективтиң чоргааралы болгаш өөрүшкүзү —деп, анда чугаалап турары-даа таварылга эвес.

А. П. Ярыгин чүгле чоланчылап билир эвес, харын кедээ ажылагый машиналарын база башкарып билир. Бо дээрге күш-ажылга ёзулуг чаңчыккан, кылымазы чок дээн кижилернин бирээзи.

— Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ачам Төрээн чуртту камгалаары-биле фронтуже чоруптарга, авамга дузалажып, төрээн колхозумнуң шөлдеринге үргүлчү ажылдап тургаш, баштайгы канныыышкынны өрткен мен. 1946 чылдан бээр чоланчылап келдим, а сельхозтранска 1957 чылдан бээр ажылдап келдим. Ам II класстың чоланчызы эргелит мен. Тускай эртемнит болурга, кижиниң болгунга-даа хала чок—деп, эш Ярыгин өөрүшкүзүн илереткен.

Автомашинаны башкарып чорударының бүгү-ле нарын аргазын, ону камныг ажыглаарының техниказын ол чоланчы эки шингээдип алган. Озал-ондакка машиназын ол кажан-даа таварыштырып көрбээн. А. П. Ярыгинниң чоланчылаан машиназы эрткен чылдың майда капитал септелге эрткен. Оон бээр 100 мың километрни бандыг-даа септелге чокка эрткен.

Чоланчы кижиге кыштың соогуда, чайның изии-даа коргунчуг эвес, орук-суур анаа кандыг бергелер таварышпас дээр. Машинаны хынамчалыг, эки башкарып чоруурга, кандыг-даа бергелер коргунчуг болбас. Оон эң бичии эзрилиниден улуг кезектерге чедир ыяк билип алырга, бичии-ле эпчок кылдынган азы дынналган чүве бүрүзү кижиге дораан-на билдинип келир—деп, дуржулгалыг чоланчы чугаалап турар.

Эш Ярыгин бодунун чырыткылыг келир үеэзин, аас-кежиктиг чуртталгазын бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының магалыг чаагай программазын боттандырар дээш бүгү улустуң демиселинге күш-ажылчы үлүг-хуузун киирериндe кылдыр көрүп турар.

Алексей Павлович чүгле бодунуң мергежилинин аайы-биле онаашкан ажылынга шылгарап турар эвес, харын хөй-ниитинин ажылынга база идепкейлиг. Ол—коллективте профэвилел комитединиң кежигүнү. Бо талазы-биле ол социалистиг чарышты харыылап турар. Чеди чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштың коллективке калбарганы, оон хүн, ай санында бедик түннелдиг болуп турары база таварылга эвес.

Мурнакчы чоланчы бодунуң ниити билинин бедидер дээш база могаг чок ажылдап, политиктиг болгаш чечен чогаал номнарын хостуг шактарында үргүлчү номчуп турар. «Советская Россия», «Тувинская правда» солуннарны база чагыдып алган. Бистиң үевистиң культурлуг өг-бүлезинин чарылбас эди болуур радиоприемникти-даа садып алган, солун дамчыдылганы өг-бүлезинин бүгү кежигүннери-биле кады дыңнап турар.

— Он дугаар школанын ийиги класында сес харлыг кызым—Надя база шалыпчы өөренирчилерниң бирээзинде санадып турар—деп, Алексей Павлович чугаалады. Надя шынап-ла шалыпчы өөренирчи дээрзин дыңнаан бис. Адазының алын сыныс дээн кызы-дыр ийин.

Алексей Павлович бодунун коллективинде хүндүткелдиг кижилернин бирээзи. Ниитилелге ажыктыг ажыл-иш кижини алдаржыдар болгай. Чанчыл ёзугаар байыр-наадым үеэзинде мактал-шаңналды ол чаңгыс эвес удаа ап келген. Улуг Октябрьниң 44 чыл оюнун байырлалында ону хол шагы-биле шаннаан.

— Ынчангаш ол шактың механизми ышкаш могаг чок, улам-на чүткүлдүг ажылдаарынарны күүсеердир бис—деп, чугаалаарывыска, Алексей Павлович олургаш:

— Партияның төөгүлүг XXII съездизинин шиитпирлерин бүгү совет кижилер-биле бир домей, изиибиле чүүлүгүзүнүп утказан бис. Өөдүр чаагай Программа-биле съезд бисти чепсеглээн. Коммунизм дээш хөй-ныышкынныг ажылдаар улуг сорулга тодаргайлаттынган. Ам хамык ужур—бисте!—деп, улам-на чалгынналган сорук киринишкин, ханы бүзүрел-биле чугаалаарга, сеткиливис өөрүп олурган.

Коммунизм тургузуучуларының делген оруу-биле чоруудар уламна чогун, коммунизмнин материал-техниктиг баазазын тургузар, чоннуң аас-кежиктиг амыдырал-чуртталгазы дээш чаагай демиселге үлүг-хуунар улам-на улуг болзун, эргим Алексей Павлович!

С. СЕРЕН-ООЛ.

Сөзүм ээледим

Колхозчу малчыннарның социалистиг чарыжына киришкеш, төөгүлүг чеди чылдың үшкү чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир демиселге турушпушаан, сөглээн сөзүмнү быжыы-биле туттум.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунун төөгүлүг шиитпирлери база съезд мурнунда калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжы 1961 чылдың улуг онаалгаларын чедиишкиннит күүседиринче ажыл-ишчилерни чалгыннандырган. Торгозн колхозувустуң экономиказын улам көгжүдүп, быжыдарынга мөөн хөйжү өг-бүлем биче-даа бол күш-ажылчы үлүүн киргген. 100 баш төрүүр хойга онаштыр 110 хураганны ап доруктурбушаан, хой бүрүзүнден 2,8 кг планныг тургаш 300 грамм хөй дүктү алдывыс.

Ам ыштаглаашкынга багай эвес белеткелдиг киргген бис. Хоювуска белеткеп алган сигенивис 20 тонна. СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизинге хүлээп алган партияның Программазын болгаш съездиниң шиитпирлерин өрестиг күүседир дээш улам күженишкиннит ажылдаар деп шиитпирлеп алдывыс.

К. СЕРЕНМАА,
Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң хойжузу.

Өөренип турар

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозтуң партия, совет болгаш комсомол активтери СЭКП-ниң XXII съездизинин материалдарын өөренип турар. Партия болгаш комсомол чырыдыышкыннарының четкилериниң бөлгүмнеринде, политшколаларда кичээлдерниң кол темалары съездиге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдери болгаш түннел чугаазы, СЭКП-ниң Программазы болгаш Уставы болуп турар.

Совхозтуң партия организациязы (секретары эш Аржаалай) съездиниң материалдарын өөренирингe эн дээре пропагандистерни быжыглаан. Тус-тус бөлгүмнерниң дыңнакчылары бистиң чуртка коммунистиг ниитилелди тургузарының тодаргай программазын айытқан ол төөгүлүг, улуг документилерни ханызы-биле өөренирин, ажылчы чоннуң калбак массазынга тайылбырлаарын болгаш оларның амыдырала боттанышкыны дээш ажылдаарын боттарының күндүлүг, харыысалгалыг хүлээлгези деп медерел билип турорлар.

А. СҮДЕР-ООЛ.

Эки дуржулганы быжыглавышаан

БАЙ-ТАЙГА. СЭКП-ниң XXII съездизинге ужуштур калбарган социалистиг чарыштың түннелинде «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге белеткээр талазы-биле алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Салбырның эргелекчизи эш А. Адыгбайның редакцияга дыңнатканы болза:

— Бо чылын күрүнеге 110 тонна эзт белеткээр тургаш, 111 тоннаны, 140 тонна сүтүгүн орнунга 256 тоннаны, ол ышкаш 16 тонна дүк салар тургаш, 22 тоннаны киргген. Төрээн чуртка мал ажылының продуктуларын белеткээр ажыл амгы үеде үргүлчүлеп турар.

Ажылында дуржулганы быжыглавышаан, съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннит боттандырар, келир чылын оон-даа бедик көргүзүглелиг болур сорулга-биле коллективте күш-ажыл улам калбарып турар. Бо чылын дужут чаагай болган. Күрүне шыгжамырынга 2500 центнер эки шынарлыг тараазны киргген. Келир чылдың дужүдүнге урдунган 60 тонна кызыл-тас, 20 тонна чиңгетараа, 170 тонна сула болгаш 21 тонна арбай шупту сорттуг культуралар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгуулдалар белеткелин калбартышаан, амгы кол кичээнгейни кышкы мал ажылынче угландырып турар. Кышка белеткел ажылын салбыр мурнуку чылдардан дээре организастаан. Амгы үеде мал шупту кыштагларда: шээр мал 25 кезек черде, а мыйыстыг бода мал 2 кол боданнарда.

Ниитиниң малын менди, чылыг болгаш тодуг чыл ажырар сорулгабиле фермаларда, кыштагларда мал чеминиң курлавырын амыдыраштан организастап эгелээн. Мыйыстыг бода малдың ийи кол кыштаглаарының чанында 2000 тонна силос, 6000 тонна ситен бар. Шээр мал кыштагларынче 100 ажыг тонна сигенни сөөртүп чедирген.

Парторганизацияның агитколлективи соңгуулдалар үеэзинде ажылының планын чогаатқан. Агитаторларның хөй кезии малчыннар ортузунда, олар съездиниң материалдарын таныштырыш турар.

Агитаторлар семинары

СЭКП-ниң XXII съездизинин шиитпирлерин ажылчы чоннарга таныштырарын калбартыр сорулга-биле агитаторларның семинарларын чер-черде эрттирип турарын «Шын» солунуң бижикчилери бижип турар.

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Бай-Тал салбырында база Бай-Тал ортумак школазында партия эге организациялары агитаторларның семинарын эрттиргеш, анаа СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлериниң болгаш Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиге соңгуулдалардың дугайынга лекцияларны организастааның эш Х. Кара-оол бижип турар. Ол ийи эге организациялар суурнуң чурттакчыларында 50 ажыг агитаторларны, ыракта малчыннарга 7 агитаторларны быжыглаан. Олар ажылдап киришкеннер.

СЭКП-ниң XXII съездизинин материалдарын тайылбырлаарының болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгуулдаларның талазы-биле агитаторларның сорулгаларының дугайында семинарны СЭКП Улуг-Хем райкому организастаан деп эш А. Донгак бижип турар. Ол семинарга СЭКП-ниң XXII съездизинин дугайында партия райкомунун секретары эш М. Харченко, районнуң 1961 чылда ажыл-агый түннелдерининг болгаш моон соңгаар сорулгаларының дугайында райкомсомолдуң даргазы эш С. Чакар олар лекциялар номчаан.

Агитколлективтер удуртукчуларының болгаш агитпунктулар эргелекчилериниң дуржулга солчуушкунунга Жданов аттыг колхозта агитпункт эргелекчизи эш О. Ак-кыстың агитколлективтиң ажылының дуржулгазын чугаалааны дыка солун болган.

Хоочун агитатор

Колхозтуң сүт-бораан фермазынга холунда солун түткан, кижи ортузу четкен кижи кежээликтей чедип келген. «Башкы чедип келди»—деп ферманың ажылдакчылары өөрүшкүлүү-биле чугаалажы бергеннер. Кежээки саалда соонда олар демги келген башкының солун чугаазын дыңнаары-биле бызыл булунга чыгы бергеннер.

Чыгдып келгеннерге ол СЭКП-ниң XXII съездизинин шиитпирлерин, оон хүлээп алганы бистиң чуртка коммунизм тургузарының өндүр улуг Программазын билдингири-биле таныштырып, тайылбырлап берген. Ол ышкаш «Кызыл тук» колхозтуң ажыл-агыйында чедиишкиннерни болгаш четпестерни, колхозтуң моон соңгааргы хүлээлгелериниң дугайын база сонуургадып чугаалаан.

Бүрен-Аксы эге школазының башкызы Б. Бадарчы бо фермага чүгле чаңгыс удаа эвес келген. Башкы Бадарчы агитатор, хөй-ниитичи. Сиген белеткелинин болгаш тараа алаш алышкынының үеларинде хөвү, шөлдерге оон лекция, беседа номчаан турарын бо-ла көрүп болур.

Башкы ажылынга ол 25 чыл ажылдап турар. Ол үеларнин иштинде хүлээнип алган класстарының өөренирчилерин эки өөредилгелиг доостурып, кызымаклай, күзел сорулгуг ажылдап келген. Ам оон башкылап турар класстарында өөренирчилерин өөредилгези болгаш чуруму бирги улуңда бедик деннелдиг болган. Ада-иелер-биле быжыг харылзаалыг, оларның бажынарына барып, уругларын өөредилгезинин дугайын чугаалап берип турар.

Т. САМБУУШКА.
Каа-Хем район.

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң хоочун тудугжузу чораан Монгуш Агбан ирей ам пенсияже үнген-даа болза, совхоз бүдүрүлгезинге шыдаар шаа-биле дузалажып турар.

Чурукта: пенсионер М. Агбан чаа бажынның соңгаларын шилдеп тур.

Фото В. Лутковтуу.

Соңгулдалар мурнунуң агитас-массалыг ажылдары

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар чоорлар дугайында дыңнадыг биллиниң өзөри билек-ле бистиң колхозтуң партия организациязының бюрозу соңгулда кампаниязының үеэзинде чоорлар политикамассалыг ажылдарының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону боттандырып киришкен.

Чөн ортузунга агитас-массалыг ажылдарны калбартыр чоорларының кол төөг—агитпунктуну эде организастаан, агитколлективте 58 агитаторлар ажылдап турар, 10 кижи составтыг лекторлар бөлүүн база тургускан. Бо соңгулдалар кампаниязының үеэзинде партийжи-политиктиг ажылдар СЭКП-ниң XXII съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин, партияның Программазын ажылчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлап-таныштырарының харыысалгалыг улуг сорулгазы-биле холбашкан. Колхоз төвүнден эгелээш бригадаларда, фермаларда, ыракта кыштагларда малчыннарның аалларында — черде болганда съездиге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдерининг, партияның Программазының болгаш Уставының талазы-биле бистиң чурттуң амгы боттуг амыдыралы-биле холбашкан солун беседалар, лекциялар, илеткелдер болгаш ыыткыр номчулгалар болуп турар. Ол ышкаш совет соңгулда системазының, социалистиг демократияның болгаш ленинчи национал политиканың чайыннозчак тиилелгезинин дугайында бистин аныяк Тыва республиканың боттуг чижээ-биле холбаштырган беседаларны агитаторлар чорудуп турар. Соңгулда мурнунуң бөөкү агитациязы база кылдынган.

Агитас-массалыг ажылдарда колхозта партия, совет болгаш комсомолдуң активчилери, кедээ интеллигентилер хаара туттунган. Эш Сотлага удуртаан агитколлективтиң агитаторларында 26 коммунистер, 13 комсомолчулар бар. Нимме сес чыл школазының башкылары шупту агитаторлар. Хой фермазының эргелекчизи Конгар-оол, агроном Сандак, башкылар О. Чаш-оол, Алдын-оол, механизатор Байыр-оол чижектиг эки ажылдыг агитаторлар бисте бар.

Чоруттунуп турар агитация-массалыг ажылдар соңгулдалар хүнү—декабрьниң 17-те колхоз бүдүрүлгезинин кайы-даа алыры, бригада, ферма болгаш түс-түс соңгуучу бүрүзү толаргай күш-ажылчы чедиишкиннит ужуражыр дээш, колхозтуң мурнунда тургустунган ажыл-агыйның амгы үеэлчеглиг сорулгаларын чедиишкиннит шиитпирлээринче угланган. Ылангыя мал кыштаглаашкының организастыг эгелеп, ону колан бүрүзүнге чедиишкиннит чорударын, 1961 чылда эзти болгаш суттуг бүрүнеге салар талазы-биле хүлээлгелерни чөпір күүседирин хөндүрар, тараа саванарын мал чеминге ажаап сараттаар ажылдарга колхозчуларны организастаары агитаторларның кичээнгейинин төвүнде турар.

Төрээн республиказының күрүне эрге-чагырганының дээди органының бирги соңгулдаларының хүнүнге аалар болгурган политиктиг кедургуушкун-биле база СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга соруқ киргген колхоочу ажылчылер бедик хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, бо чылын болунга быжыглаан 400 хойларындан 632 хураганнарны менди ажаап ап өстүрген мурнакчы хойжу эш Сүсүгбей хойларның кыштаглаашкының улегерлиг эрттирер, 1962 чылда 100 баш төрүүр хой бүрүзүнден 115 хураганнарны камгалап ап, бир хойга онаштыр 3,2 кг дүктү кыргын алырын хүлээнгеш, хойжу Байыртыны социалистиг чарышка кыйгырган. Ук хойжу болунун эжинин күш-ажылчы кыйгырының хүлээп алгаш, оон тудак чок хүлээлгени алган. Эш Байырты бо чылын 100 баш хойга онаштыр 112 хураганнарны өстүрген болгаш хой бүрүзүнден 4,2 кг дүктү кыргын алган, мал чеминге 27 тонна сигенни белеткээн.

Х. БОРБАЙ-ООЛ,
Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозта партия организациязының секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар чорударының чуруму

Тыва областың ажылчы чоннарының күзелин барыцаалаваш, нациоиалдарның хостуг бот-башкартыларының принципинге дүүштүр, а ол ышкаш тыва улустуң национал күрүне кылдыр улам ыцай хогжүүрүнге таарыцчалыг байдалдарны тургузар соруулга-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын өзугаар Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр өе тургусканың ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму бадылаан.

Аңза дүүштүр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1961 чылдың декабрь 17-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар чорударын доктаатқан.

Ам болур соңгулдалар улуг политиктиг ужур-дузалыг. Олар болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлериниң болдурганы политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейлиг чоруктуң байдалынга өртер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттар соңгуурун соңгужчулар РСФСР-ниң Конституциязының 138 түүлүн өзугаар чажыт бадылаашкынныг бүгү-ниити, деп болгаш дорт соңгулда өргезинге үндезилээш чоруар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар чорударының чуруумун Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсевчи комитединиң шиитпири-биле бадылаан, «Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Түр Дүрүм-биле» доктаатқан.

Тыва АССР-ниң 18 хар четкен бүгү хамаатылары, раса болгаш национал хамаарылгазы, өр, хереженени, шажын-түүлгези, өртем-билиги, сууржун, сууржун өвези, социал үндезини, өт-хоренги байдалы болгаш мурнуку ажыл-чорудулгазы хамаан чоннга Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттар соңгулдаларынга киржир эргелиг, аңаа киришпестер болза угааны солуу деп хоойлуда доктаатқынган чурум өзугаар санаттырган кижилер болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутадынга Тыва АССР-ниң 21 хар четкен хамааты бүрүү соңгудуп болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведин бир округка-ла 1850 кижи чурттаканы чоннуг болур норманы өзугаар тургускан соңгулда округтарының аайы-биле Тыва АССР-ниң хамаатылары округ соныңдан бир депутатты соңгуур.

Соңгулда бюллетеньнерин хүлээп ап, бадылаашкыннар санаашкыннарын чорудары-биле соңгулда участоктарын хоорайларга — ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советтериниң күүсевчи комитеттери, кедээ черлерге — ажылчы чоннар депутаттарының район Советтериниң күүсевчи комитеттери тургускулаар.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Түр Дүрүмүнү» өзугаар соңгулдалар чорударыбиле төп, округ база участок соңгулда комиссияларын тургузар.

Төп соңгулда комиссиязы соңгулдалар талазы-биле ниити улуттулганы чорудары-биле кады, соңгулдалар дугайында Түр Дүрүмүнү Тыва АССР-ниң бүгү девискээринге хажык чоз күүседирин хайгаараар, өске бүгү соңгулда комиссияларының шын өвес чорулулгаларының дугайында хомудалдарны хынап көөр, ол дугайында шуут шиитпирлерни үндүрер. Ол комиссия соңгулда бюллетеньнериниң хевирин болгаш өнүн, кандидаттарны бүрүткәәр дугайында округ комиссияларының протоколдарының хевирин, соңгулданың участок болгаш округ комиссияларының бадылаашкыннар протоколдарының хевирин, депутатка соңгутқан дугайында шынзылганың хевирин доктаатқаш, база ол ышкаш соңгулда харжактарының болгаш соңгулда комиссияларының таңмаларының хевирлерин бадылаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгуттурган депутаттарны ол комиссия бүрүткәәр.

Округтуң соңгулда комиссиялары болза чогуур соңгулда округунуң девискээринге соңгулдалар дугайында Түр Дүрүмнү хажык чоннга күүседирин хайгаараар, участоктуң соңгулда комиссияларының шын өвес чорудулгаларының дугайында хомудалдарны хынап көөр. Ол комиссиялар оон аңгыда, соңгулда участоктарын өй-шаанда тургузарын база соңгужчуларның даңзызын чогуур үезинде кылырын болгаш бүгү-ниитиге чарлаарын хайгаараар. Округтуң соңгулда комиссиялары депутатка кандидаттарны бүрүткеп, соңгулда бюллетеньнерин чогуур үезинде шын кылырынга болгаш оларны участоктуң соңгулда комиссияларынга хаңдырарынга сагыш салыр. Бадылаашкыннар доозулган соонда округтуң соңгулда комиссиялары участоктуң соңгулда комиссияларының протоколдарынга үнделеәш, бадылаашкыннарны санап, соңгулдалардың округ аайы-биле түннелдерин доктаалыр, соңгуткан депутаттарга чогуур шынзылганы тыпсыр.

Участоктуң соңгулда комиссияларының чугула рольдуун онзалап айгыр херек. Ол комиссияларны Тыва АССР-ниң девискээринге 170 хирени тургускан. Соңгужчуларның даңзызын чарлап аскан соонда, участок комиссиялары ол даңзыларда шын өвес үүлдериниң дугайында билдириишкиннерни хүлээп алыр болгаш оларны хынап көөрүбиле даңзыны тургускан күүсекомга киирер. Олар соңгулдалар хүнүнде соңгулда бюллетеньнерин бөөр болгаш хүлээп алыр, а ол ышкаш участок талазы-биле бадылаашкыннарның түннелин үндүрер.

Участоктуң соңгулда комиссиялары ажылчы чоннарның хой-ниити организацияларының болгаш ниитилелдериниң телөөлекчилериниң комиссияның даргазы, дарганың орлакчызы, секретары болгаш 4—8 кежигүннери составтыг тургустуңгулаан, ынчаарга 300 кижи четпес соңгужчуларлыг соңгулда участоктарынга комиссия болза даргазы, секретары болгаш 1—3 комиссия кежигүннери составтыг, оларны ажылчы чоннар депутаттарының хоорай болгаш район Советтериниң күүсекомары соңгулдаларга чедир 23 хүннерден орай өвесте бадылап тургускулаан.

Участоктуң соңгулда комиссияларының даргазын азы секретарын соңгулдалар хүнүнге чедир 2 неделя бүрүнгаар ажыл төлевирин хевөөр артырбышаан, кол ажылыңдан хоосталыр.

Бүгү соңгулда кампаниязының үезинде өң чугула хемчег болза соңгүүлер болза: кандидаттты депшиткен организацияның аты, хуралдың азы заседаниениң болган үези болгаш киржикчилериниң саны, депутатка кандидаттың фамилиязы, аты, адазының аты, оон назы-хары, чурттап турар чери, кежигүн ийикпе кежигүн өвези, кылып турар ажылы, депшиткен организациязындан ук соңгулда округунга бадыладырын чепшөөрөөн дугайында кандидаттың билдириишкини.

Депутатка кандидат кылдыр депшиттиргеннерни соңгулданың чогуур округ комиссиялары соңгулда хүнүнге чедир 15 хонуктан орай өвесте, чок болза 1961 чылдың декабрь 1-те чедир бүрүткәәр хүлээлгелиг. Бүрүткеттинген кандидаттың фамилиязын, аты, адазының аты, назы-харын, кылып турар ажылын, хой-ниити кежигүну ийикпе кежигүну өвезин, кандидатты депшиткен организацияның адын округтуң соңгулда комиссия бүрүзү соңгулдаларга чедир 12 хонуктан орай өвесте, азы 1961 чылдың декабрь 4-ке чедир парлалгага чарлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Соңгулдалар хүнү — 1961 чылдың декабрь 17-де соңгулда участоктарынга бадылаашкыннар өртенгинин 6 шактан дүнекинин 12 шакка чедир болур. Соңгулда бажыңынга коруум-чуруумну тургузарының харысалгазын соңгулданың участок комиссиязының даргазы хүлээр болгаш оон айтыышкыны аңаа турган бүгү кижилерге албан болур.

Соңгужчу бүрүү участоктуң соңгулда комиссиязындан эк-көк оннуг бир бюллетеньни алгаш, болу бадылаар. Бир өвес соңгулда участогунга даңзы өзугаар шупту соңгужчулар бадыладкан болза, бадылаашкынны дүнекинин 12 шактан өрте хаан кагса кандыгыл деп чамдык соңгүүлер айтырып турарлар. Чок, ынчап болбос, чүге дээрге, дүнекинин 12 шакка чедир бадылаар эргелиг шынзылгалыг соңгужчу чедип кээп болур.

Бадылаашкыннарның санаашкынының түннелинин дугайында протоколлу төп соңгулда комиссиязының доктаатқан хевирин өзугаар участоктуң соңгулда комиссиязы тургузар. Протоколга комиссияның даргазы, секретары болгаш соңгулда комиссиязының бүгү кежигүннери хол үүгүн салыр.

Округтуң соңгулда комиссиялары болза, округ аайы-биле участок соңгулда комиссияларындан келген протоколдарны барымдаалап бадылаашкыннарның санаашкынын база соңгулдаларның түннелин кылыр.

Округтуң соңгулда комиссиязы бадылаашкынның протоколун округ аайы-биле тургускаш, оон бир хуузун төп соңгулда комиссиязынче чорудар, ийиги хуузун — бүгү херектер-биле болгаш таңма-биле кады чогуур күүсекомга дужаап бөөр.

Бадылаашкыннарны санап, соңгужчуларның түүн үндүрген соонда округ соңгулда комиссиязының даргазы соңгуткан депутатка оон соңгутқурганының дугайында шынзылганы тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар чорударының бүгү чурумнары болза, Совет Эвилелинде соңгулда системазының өзулуг социалистиг демократизмни барымдаалап турарының тодаргай херечизи болур.

А. ЗАЙЦЕВ,
облбүүскомның оргинструктор кылдызының эргелекчизи.

Чаагай дүжүттүң үндезини

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары чеди чылдың үшкү чылында тараа бүдүрерин ковудолир талазы-биле боттарына алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиргеннер. Колхозчулар болгаш совхозтарның ажылчыннарының шудургу деңиселинин түннелинде районда тараа ажаап алыышкыны дыка өскен болгаш гектар бүрүүнден ортумаа-биле 15 центнерден эвээш өвес дүжүт алдынган. Ынчангаш район күрүнеге бир миллион ажыг пуд багаанныг тарааны саткан.

Чаагай дүжүттүң өстүргүнгени болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажаап алдынганы эки шынарлыг сорттуг үрезиннерни белеткәәш, часкы тарылганы бедик агротехниктиг хемчеглер өзугаар чоруткаңындан хамаарышкан. Чеди чылдың дөрткү чылы—1962 чылда районга ниити тарылга шелү 44 мун гектарга, азы 1961 чылдыңдан 10 ажыг хуу калбарар. Ол соруулганы чедиишкиннинг күүседириниң бир чугула үүлү болур үрезин уруушкуун колхозтар болгаш совхозтар чедиишкиннинг чоруткан. Районнуң ажыл-агыйларының складтарында 45.756 центнер, азы планнаттынганындан 1136 центнер хөй, оон 40.508 центнери сорттуг үрезин урдунган. «Партияның XXII съездизи», Ленин аттыг, «Большевик» колхозтар, «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтар үрезин уруушкунунуң планын ажыр күүсеткилээн. Совхозтарның урган үрезиннери бүрүнү-биле база колхозтарның 90 ажыг хуузу сорттуг болуп турар. Бүгү тараа культураларындан кызыл-тастың бот-үнезин келир чылын 76 хууга чедирери көрдүнген. Кызыл-тас тарылгазынга белеткеттинген үрезиннің 92,7 хуузу сорттарлыг үрезин. «Большевик», «Партияның XXII съездизи» колхозтардан өске ажыл-агыйлар кызылтастың сортулуг үрезинин урган. Совхозтарның болгаш колхозтарның агрономнары бо чылын үрезин уруушкунун чорударынче чогуур кичээнгейни салганнар.

Үрезин урар ажылдарда чедиишкиннер-биле чергелештир оларны арыглап, оон үнүүчел чоруун хынаар ажылдар районда оожум темпилиг чоруп турар. Колхозтарның баштаар черлери болгаш совхозтарның дирекциялары, ажыл-агыйларның агрономнары ол талазы-биле чогуур кичээнгейни салбайн турары четпес.

Районда чүгле Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели 644 центнер арбай үрезини уруп алган боордан өске, кайы-даа колхозта арбай биле сула үрезинин аңгылап урбаны четпес ажыдарның бирөөзи.

«Партияның XXII съездизи» колхоз (даргазы эш Ревнюк, агроному эш Комбу) 5450 центнер үрезинни уруп, планын дыка ажыр күүсеткен болза-даа урдунган үрезинниң 77 хуузу сорттуг. Ук колхозтуң Чаңгыс-Хадыңда үрезин арыглап турар бригадазы кошкак организастатынган. «Большевик» колхозтуң (даргазы эш Куулар, агроному эш Комбай-оол) урган үрезиниңиң 30 хире хуузу, оон иштинде кызыл-тастың 40 ажыг хуузу сорттуг өвес. Ол колхоз ноябрь 15-ке чедир бүгү үрезиниңиң 15 хире хуузун «ОВ-10» деп машинага арыглаан.

Тараа культураларының үрезиннерин келир чылдың тарылгазынга белеткәәри-биле чергелештир картофель үрезинин белеткәәринче кичээнгейни салыры чугула болуп турган. Оон үрезини ниитизи-биле районда 2790 центнер урдунган болза-даа ону ылгап арыглаары чоруттунмаан. «Большевик» көдээ ажыл-агый артели картофель үрезинин шуут белеткевөөн. Ындыг янзы-биле чамдык ажыл-агыйлар чазын барып картофель үрезинин улуг өртек-биле тыптынар ужурга таваржып турар. Ленин аттыг колхозта болгаш «Чыраа-Бажы» совхозта картофель үрезини четче белеткеттинмөөн.

Районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары, агрономнары урдунган үрезиннерин кадагалалын экижидип, арыглаашкынын дүргедедири, үрезиннің үнүүчел чоруунуң хыналдазын чорудары чугула.

М. СЕВЕН.

Бирги хову бригадазында

Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозтуң бирги хову бригадазы съезд мурнунуң чарыжына киргеш, дүжүт ажаап алыышкының чидириг чокка организастыг дооскан. Чамдык участоктарның гектарындан-на 20—25 центнер тараа ажаап алдынган. Ол болза дүжүт алыышкынына белеткелди хынамчалыг чоруткан, ажыл-ишти шын организасталын херечилеп турар.

Бригаданың комбайнери К. Норбу сезонда 452 гектарның дүжүдүн ажааган, оон гектар бүрүзүнден 16 центнер тараа алдынган. Ч. Аракча, Р. Доспан, А. Балдан ышкаш ажылышке үлегерлиг мурнакчылар бригадада хөй ирөөн.

СЭКП-ниң XXII съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин бригаданың кежигүннери ханы өөренимшаан. ону амыдыралга боттандырып киришкен. Келир чылдың дүжүдүнге үрезин бүрүн урдунган, ону ам арыглап турар. Ол ышкаш машина-чепсек, дериг-херексел белеткеп септөөр ажылды база организастап турар.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

Механизаторлар хуралы

Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозтуң механизаторларының хуралынга бо чылдың түннелдерин болгаш келир чылгы соруулгаларны чугаалашкан.

Тракторист Павел Филимонов, Виктор Александров олар 700—800 га чычак черни андарып, 300—500 кг чедир кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Ындыг-даа болза чамдык механизаторлар чер андарылгазынга-даа, дүжүт ажаап алыышкынынга-даа, кывар-чаар материалдар камнап алырынга-даа багай көргүзүглерлиг болган. Чижээ, трактористер Л. Чалзып-оол, Э. Такси олар сезон дургузында чүгле 100 ажыг га чер андарып, 500 — 1000 кг кывар-чаар материалдарны артык чарыгдаан. Бригада ниитизи-биле 4 тонна ажыг кывар-чаар материалдарны артыкка чарыгдаан.

Техниканың, ылаңгыя ажаап алыышкын техниказының септелгезиниң багай шынарлыг болганындан үрелир, ховуга септелге кылыр чоруктарның хөй болганын, кывар-чаар материалдарның үчёлүнүн сандаргайын, күш-ажылдың чурумун үрээр механизаторларны хуралга чүве чугаалааннар шыңгыы шүгүйчүлээн. Механизаторлар 1962 чылдың часкы тарылгазынга кирер техниканы келир чылдың март 1-де бүрүн септеп дюозарын хүлээнгеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

12 кижилиг звено

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң комсомолчулары болгаш аныяктары кыштагларже мал чемин соортур ажылда 12 кижилиг звено шудургу ажылдап турарлар. Звенода «ДТ-54» деп 1 трактор болгаш 2 шанактыг аът быжыглаттынган. Ам кыштагларже 70 тонна сиген, 30 тонна саван соортунген.

Звенода И. Тюлюш, К. Демир-Хая, Д. Кара-оол, Б. Артээл-оол, Даски олар мал чеминиң соортулгезинде күн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчылар болуп турарлар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

Өөренип алган—ам боттары кылыр

Кызылдың бүлүрүлге өөредилгелиг № 2 ортумак школазының он бир класының өөреникчилери бүлүрүлге өөредилгезинин талазы-биле программада киргеннерге—чазанылганың болгаш даараныл-ганың кичээлдеринге улуг сонуургал-биле өөренип турарлар. Мурнуңгы чылдардан бөөр күш-ажыл кичээлдеринге бөлүүн үүлдерни чаазап, даарап, өөренип ап келгени оларга эки дузалаан. Олар бо өөредилге чылында Тыва-га бир-ле дугаар он бир чылдыг школаны доозуп, бүлүрүлге талазы-биле билигни чедип алырлар. Бо школада чүгле чазаныкчыларны, дааранык-чыларны өвес, а токарьларны, слесарьларны, чолаачыларны база белеткеп турар.

БӨДҮҮНҮНДЕН НАРЫНЫНЧЕ

Чазанылга мастерскаязынче кире бөөрге, чуксуг чоңгу чыды чыггалып, хаарыылгаларның чарышкан даажы дыңналып, өөреникчилер чайжок ажылдап турарлар. Оларны көрүп турарга хаарыылгалары-биле өлөөн чондурган-ла, оон бизин толтап көрүп каап, а чамдыкта: бо-даа таарышпас-тыр дээзиг, оон бизин ушта тырткаш, чаныда турган точилога чидиндп ап турулаар. Точило кезек када тырыгайдыр дээскинип, кызаныаштар ол-бо чүкче чаштагылаан соонда, оон ыды соксай хона бөөр. Оон соонда демги хаарыылгалар ам саат чок боор, ажылды улам-на дүргедедип өгелөөр.

Школаның куш-ажыл башкызы Иван Тихонович Бурмистров верстактарны олуртур кылаштап, оолдарның кылып турары сонга рамаларының кезектерин олар канчалдыр кылып турарын, чазап алган брусоктарның дорт, дорт өвезин тускай херексел-биле хынап көрүп чоруп турду. «Сөөң арай дески өвес-тир, өде чоңдур», «а сен эмин эртириптин, шугумун көр» дээн сөстер шимээн-дааштыг ажыл үезинде бо-ла дыңналып көөр. Иван Тихоновичиниң бүзүрелдиг болгаш шыңгыы хайгаралы-биле бо класстың оолдары чазанылганың бөлүүн үүлдериңден нарынынче шилчип, солун мергежилдерни хаңдыкшылды-биле өөренип, хүн бүрү-ле оларның хөлдары аваангыр, тудунгур, чүнү-даа кылганда эптиг болуп кел чыдар. Стол, сандай чазаары ам оларга берге өвес апарган. Оон түржүк олар шкафтарны, этажеркаларны безин кылганнар. Чоокта чаа хоорайның уруглар салтарынга болгаш ясилерингe хереглөөр өлөөн тумбочкаларны база кылып бергеннер. Оларны кылыр талазы-биле Шериг-оол, Ооржак Кадыр-оол, Мина Монгуш болгаш өскелер-даа мергежилдиг кылыр өөренип алганнар.

Школаның бүлүрүлге-биле хаарылгазы улам-на быжыгып, чазанылга цеги Кызылдың ыяштан эт-херексел-дер кылыр фабриказының бир салбыры ышкаш болуп бар чыдар. Олар удаас фабриканың берген планын өзугаар ажылдап, чагыларны күүсеп эгелөөр болгаш кылган үүлдери дээш ажыл төлевирин алырлар.

ЭҢ-НЕ СОЛУНУ—ПАЛЬТО!

Даштында «дааранылга цеги» деп бижип каан өрөөлдең даараныр машиналарның даажы, хачыларның шакылаары дыңналбас, шимээн чок боорга, «мында ам кичээл болбайн турар-дыр» деп бодаваш бакылай каалтывыс. Шынап-ла, олуруглай чыскаагаан машиналар, дыштанган чүве дег, турлар. А оларның түс-түс туруштарының артында өлөөн хөй уруглар салып алган альбомнарынче көрүп каап, кичээнгейлиг шыйган олурлар. Оларның чанында шыйыышкынга хереглөөр: чүве шыяр болук чүвелер, шугумнар, балаштар бар.

Ол аразында бир хостуг турган уруг-биле чугаалаштывыс. Кыстарның чүнү канчап олурары билдингир болду: янзы-бүрү хептерниң хевирлерин черченьнинг чуруму-биле шыйып турган, ол шыйыышкын өзугаар даараныл-га башкызының хыналдазы-биле боттары быжкаш, даараарлар. Чаа мода-биле хепти быжып, даарап турар уруглардың даараан чүвүрлерин, хөйленнерин интернатта чурттап турар оолдар өнүр чылын-на кедип өгелөөннер.

Бо чылын уран-шевер кыстарның даараан үүлдериңден эң солун чүве — пальто! Оон үлегерин даараныл-га кичээлиниң башкызы Надежда Матвеевна Санникованың удуртулгазы-биле уруглар боттары шыйып турусканнар. Эң-не баштайгы даараан тону багай өвес боорга, уруглар-га өөрүнчүг болган! Сактырга, ам пальто даараптар болганда, чүнү-даа болза даарап каптар ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа ыңдыг белен чүве кайда боор, өр, хереженен костюмнер, кажеттер даараары пальтодан-даа берге дээзин олар билирлер. Амыыызында уруглар оларның үлегерин шыйып, эң бөлүүн кезектерин даарап өөренип турарлар. Костюмнерни удаас база-ла даарап шыдаар апаарлар.

— Мөөн өөреникчилерим даараныл-га дыка-ла сонуургалдыг кыстар — деп, Надежда Матвеевна чоргаарал-биле чугаалап турар.

— Кымнар эң эки даарап турарыл?— деп айтырарывыска ол болаңмайн-даа мынчап харыылалы:

— Шуптузу-ла... Ылаңгыя Вера Даржаа, Рая Межетпей, Клара Аракчаа, Дөгерикмаа оларны онзалап мактаар херек.

Шынап-ла, уруглардың даараан хептерин көөрге дуржулгалыг даараныкчыларныңдан тудак чок болуп турары өөрүнчүг. Ол дээрге өөредилгениң амыдырал-биле харылзаазының улам-на быжыгып, школа дугайында Хоойлуну чедиишкинниг боттандырып, амыдыралга эки белеткеттинген, бүгү талазы-биле сайзырангай аныяк кижилерни бистин совет школаның белеткеп турарының база бир херечизи-дир.

ЧУРУКТАРДА: боттарының даараан пальтозун уруглар хемчээп көрүп турлар. Зина Хомуш, кунуң шыйганы костюмнуң үлегерин башкы Н. М. Санникова тайылбырлап тур.

Сөзү болгаш фотозу
Е. ТАНОВАНЫЫ.

„Эр-хей!“

Чоокта чаа делегей гроссмейстери А. Лилиенталь Москваның Ломоносов аттыг Күрүне Университединиң, ужор үүлү, инженер-экономика болгаш төөгү-архив институттарының 30 студентилери — шыдыраачылар-биле хары угда ойнаашкын кылган.

МКУ--нуң студентилер хоорайының клуб эргелекчизи гроссмейстерни залче эдертип киирип келгеш, бистиң мурнувустан байыр чедиргеен соонда, чидиг демисел өгелөөн. Элөөн ооп коштер эртөөнде, шыдыраазын шыгжаап турар кижилер бар апаргын, ол болза хоочун гроссмейстерге мурнап уттурган шыдыраачылар ол. Шак хире үе өртөөнде, чоорби алды кижини гроссмейстер утаан.

Андрей Лилиенталь-биле ойнаарын үргүлүлеп турган 4 шыдыраачы шынап-ла өрес өрлер болду. Оларның үжү хайым болуп дооскан. Артыын чаңгыс кижи болза, бистиң чаңгыс чер чуртуувус, МКУ-нуң журналистика факультединиң студентизи Василий Монгуш болган. Гроссмейстер биле студентиниң арызында Немцович камгалолы-биле өгелөөн салыг сөөлзүрей бергенде, Монгуш бир тергелиг, ийи оолдуг арткан, а гроссмейстер чүгле чаңгыс тергелиг. Монгуштуң оглу мерге болур дей бөөрге, гроссмейстер олугундан турган:—«Уттурдум, өр-хей!» дээш оон холун дыңзыг тутаан.

С. КУУЛАР.

Чаагайжыдылгага кичээнгей салыр

Бии-Хем районнуң «Типилеге» колхозунга хамааржып турар Сесерлиг суурнуң чаагайжыдылгазының галазы-биле ыңдыг-даа сагыш салыышкын чок болуп турары хомуланчыг. Ында хөй чурттарга бажыңнарының крышалары, арыгланыр бажыңнар, бок төгер черлер кылдынмаан.

Суурну чаагайжыдарынче чоңну эвилелдээри, чаа тудугларны кылырынга чогуур түүнүг акша-хоренгини бар аргаларны хереглеп, кайы-болдунары-биле тып, чарыглап үндүрери чөптүг айтырыг болур. Бо дугайында айтырыгны кедээ Совет, колхоз баштаар чери өөренип көөрүн колхозчулар улуу-биле күзеп турар.

Н. МАКАР.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

1961 — 1962 өөредилге чылы өгелей бергенде Чаданада күрүненин дуржулга станциязында чеди чыл школазынга башкылар чедиишпес, суурдан таварышкан-на кижилерни келдиртип башкылаалы турарын илереткен ада-иелериниң чагаазы редакцияга келген.

Облоно эргелекчизиниң оралакчызы эш М. Дамдынчаптың дыннаткаңы болза: Чөөн-Хемчик районога тус школада байдалды чугаалажып көрген. Материалда кирген фактылар хыналдадан шын болуп илерөөн.

Кызылда күрүненин педагогика институдунуң 4-кү курузунуң студентизи эш Педрик ол школала облононуң дужаалы-биле барган, аңаа даштыны дыл башкылаар. Ол ышкаш школага орус дыл болгаш литература башкызы чок турган. Бо чылдың октябрь 9-тан өгелеп ол өртемнерни З. С. Хвойцева башкылап өгелөөн.

* * *

Барыын-Хемчик районда «Шекпеер» совхозтуң Биче-Тей, Аянгаты, Дөң-Терезин салбырларында магазиннерни райпо баштаар чери эргежок чугула үлетпүр барааннары болгаш аъш-чем продуктулары, ылаңгыя хлеб-биле хандырбайн турарының дугайында көдээ бижикчиниң чагаазы редакцияга келген.

СЭКП райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи эш Балгановтуң бистиң чоруткан биживиске харылааны болза, авторнуң чагаада бижип турар хомудалдары шын болуп бадыткаттынган. СЭКП райкомунуң бюрозу районнуң иштинде салыг четкилеринде бар четпестерни дарый узуткаарының хемчеглерин алган.

ЧАА СТАНЦИЯНЫҢ КЫШТАГЖЫЛАРЫНДА

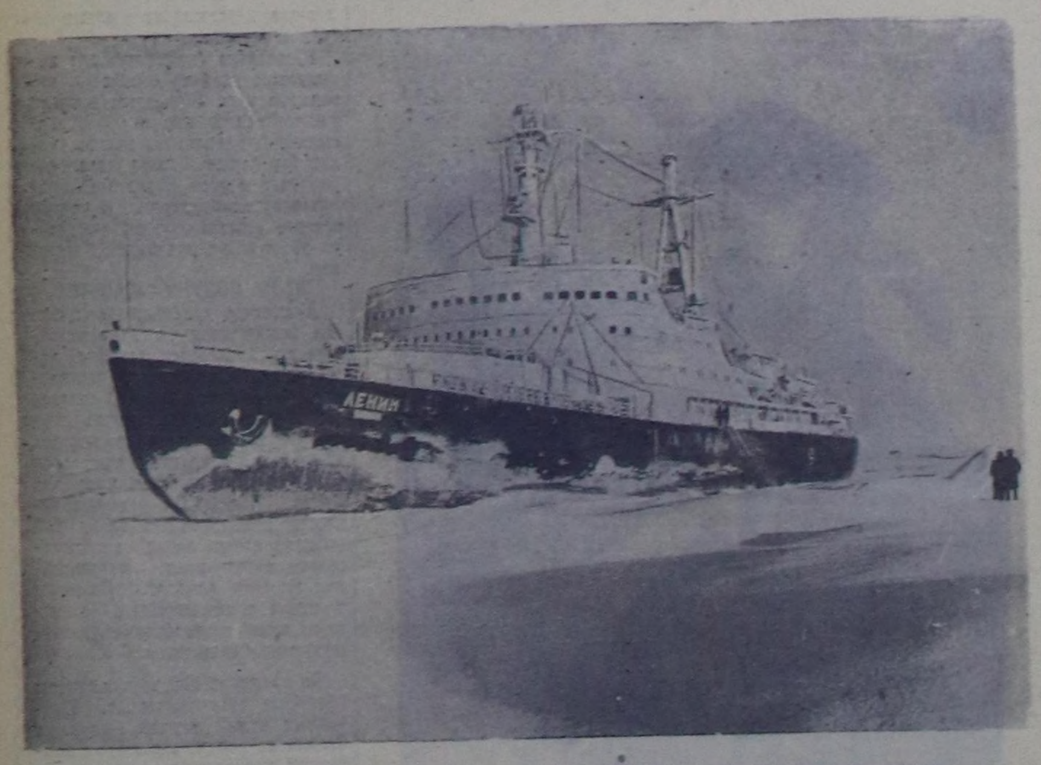

ЧУРУКТА: «Ленин» атомоход «Северный полюс-10» станцияның дүжүртүнер районунда.

Фото СЭТА-ның тускай корреспондентизи В. КУНОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

ГДР-ниң Иштики херектер министерствозунуң дыңнадыы

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Барыын Берлин-биле кызыгаарын быжыглаар дугайында дыңнадыгны ГДР-ниң Иштики херектер министерствозунуң парлалга киллизи парлап үндүрген. Дыңнадыгла айтып турары болза, бо чылдың ноябрь 19-тан 21-ге чедир үеде республиканың найысылалы биле Барыын Берлинниң аразында әрткен ГДР-ниң кызыгаарынга айыыл чок чорукту бедидер талазы-биле чамдык хемчегдерни боттандырган.

Демисел ам-даа мурнунда

ПАРИЖ. (СЭТА). Алжирниң национал-хостадгалыг шимчәешкининиң беш удуртукчуларының—Алжир Республиканың түр чазааның баштыңының орлакчызы Мохаммед Бен Белла, чазактың кежигүннери Мохаммед Будиаф, Мохаммед Хидер, Рабах Битат, Хусейн Аит Ахмед оларның ашты маадырлыы-биле чарлааны 19 хонукта үргүлчүлээн болгаш алжир патриоттарның чаныш-сыныш чок күзел-соруунга дүжүп бәәр ужурга француз әрге-чагыргалар аргажоктун кырындан таварышкан. Делегейниң хей-ниитизиниң килецнәешкининиң болгаш мурнакчы француз хей-ниитиниң ыйдыышкыны-биле әрге-чагыргалар Бен Белланы болгаш оон эштерин кара бажыңдан үнүргеш, Париж чоогунда әрге-чагыргаларның камгалалында турар әмнелге албан черинче чорударынга чөпшәрешкен. Бен Белланы болгаш алжир патриоттар ашты үргүлчүлээрин соңсадырынга чөпшөрешкен.

Демисел ам-даа доозулбаан дээрзин француз демократтыг парлалга айтып турар. Алжир патриоттарны хостаар дээш демисел ам-даа мурнунда. Бен Белланы болгаш алжир чазактың өске-даа кежигүннерин хостаар дээш демисел ам-даа мурнунда. Алжирге тайбыңны катап тургузар болгаш алжир улустуң бот башкарылгазын боттандырар дугайында чугаалажыышкыннарга ол беш удуртукчулар киржир ужуруг.

Реакция халдап турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Уолтер-Маккарэнниң реакцыыг хоойлузунга үнезилээш дамылаалыг чорукка удур Каттышкан Штаттарның Коммунистиг партиязының удурланыышкынын АКШ-тың юстиция министри Роберт Кеннеди хүлөөвөөн. Бир әвес Коммунистиг партия доктаатталган хуусаазында дамылатпас болза ону истөп сүрерин юстиция министерствозу эгелөөр деп Р. Кеннеди медеглөөн.

Коммунистиг партияны дамылаар сөөлгү хуусаазы ноябрь 20 турган. АКШ-тың Компартиязы «даштыкы күрүнеңиң агентизи» кылдыр министерствога дамылаткаш, бодун нүүлдеп шыдавас дээр дугайын юстиция министерствозунга тускай бижик-биле дыңнаткаанын моон мурнунда медеөлөөн болгай. Уолтер-Маккарэнниң бужар хоойлузу Коммунистиг партияны «даштыкы күрүнеңиң агентизи» кылдыр дамылаткаш, АКШ-тың конституциязынга болгаш ыыда биже дамылаар америк улустуң демократтыг эргелеринге чөрүштүр негеп турар.

Антиамериканчы ажыл-чорудулганы истөөр талазы-биле төлөөлекчилер палатазының комиссиязының адакы комиссиязы юстиция министерствозу-биле кады Коммунистиг партияга удур халдаашкынны эгелөөн.

Коммунистиг партияга удур угланган чаа хоойлужудулга хемчеглерин конгресске сүмелөөри-биле АКШ-тың Коммунистиг партиязының тургузуун, ажыл-чорудулгазын болгаш организастыг принциптерин шинчилөөрин адакы комиссия бодунуң сорулгазы кылдыр салган дээрзин ол адакы комиссияның даргазы Моулер медеглөөн.

Америк реакцияның антикоммунистиг чаа үүлгединге соңуургалды америк хей-ниити илергейлевөөн. Ол айыткан адакы комиссияның хуралы болуп турган аажок улуг залга херек кырында киждер чок болган.

Сөөк-язы ылгаар чоруктуң когаралы

ЛОНДОН. (СЭТА). Сөөлгү үеде Англияда сөөк-язы ылгаар чорук илези-биле күштелген. Сөөк-язы ылгаар чоруқ ылаңгыя Африканың чурттарындан келген чүгле даштыкы кижилерге әвес, харын база африка күрүнелерниң дипломаттыг төлөөлекчилеринге квартиралар хөлөлөөринден бажың өөлөөнин ойталап турарында илереп турар апарган.

«Санди таймс» солунуң дыңнадып турары-биле алырга, Чаан Сөөгү Эрик Республиканың элчин черинин чөвүлекчизи Гиранду-Ндиайе Лондондан квартира тып алырын дөрт айлар дургузунда түңнел чокка орлаштырып келген. Квартира хөлөлөөрин алыр дугайын барык беш удаа дугуржуп чугаалажып алган турган, ындыг болза-даа бажың өөлөрин ол кижи африканчы деп билип алган дораан-на бажың хөлөлөөринден ойталап келгеи. Ол республиканың элчини Амалу Бокум база-ла ындыг берге байдалга таваржып турар. Ол элчин квартира тып алыр дээш чадап каан болгаш болунуң чуртунуң элчин черинин чаа бажынынче көөгүп алган.

Делегейниң 80 чурттарынче

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң «Карл цейс» дээр ылаптыг механиканың болгаш оптиканың бүдүрүлгези делегейге сураглыг болуп турар. Бо хүннерде ол бүдүрүлге болунуң 115 чыл оюн демдеглеп турар. Ол дээрге улустуң бүдүрүлгези. Ам ынаа 18 мүң кижи ажылдап, ГДР-ниң үлетпүрүнүң болгаш әртеминиң эң янзы-бүрү адырларынга херектиг бөдик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар.

Цейстиң тайбың продукциязыч—оптиктиг приборларны болгаш херектелдерни ам бо үеде делегейниң 80 чурттарынче чорудуп турар. Улусчу әрге-чагырганың чылларының дургузунда бүдүрүлге продукцияны бүдүрүп үндүрерин 4 катап көвүдеткен.

Ам бүдүрүлгениң чанында әртемшинчилел төвүнүң 16 каът бажының тудуп турар. Ону туларынга күрүне 17 миллион марканы үндүрүп берген.

КИНО

„Хензиг кушкашчыгаш"

Экранга Үзбекистанның бир колхозунуң хөвен тараан делгем ховулары, чараш чурумалдыг чечектерлиг садтары көстүп кээр. Ол колхозтуң кежигүннери күс келирге-ле чаагай дүжүттүг чимистерии, ховунуң хоюг ак хөвениниң әгәәртинмес дүжүдүн аждаап ап турарлар.

Колхоз даргазы А. Каландаров колхозту үр үеде даргалап келген. Ада-чуруттуң Улуг дайынының кадыг-берге үелеринде колхозтуң ажылын ол кызымак удуртуп турган. Дайын соондагы чылдарда оон колхозу экономика талазы-биле улам-на быжыктышаан, чылдын-на мурнакчы колхозтарның санынга хамааржып турган. Шынавыла, Каландаров колхозтуң ажыл-амыдыралын эки билир, дуржулгалыг, хоочун колхоз даргаларының бирөзи.

— Бистиң колхозувус даргазы улуг дуржулгалыг кижи, оон чугаалаан өөзү хоойлу болур ужурлуг — деп, Каландаровтуң дугайында бажы көгере берген ашактар безин чугаалажып турарлар.

Ынчалза-даа хүн бүрү оон ажы-чаны өскерлип турары колхозчуларга билдине бөөр. Каландаров бодунуң ажылдап турган чедип алган чедиишкиннерине меңнөргенип, колхозту чүгле чаңгыс бодунуң чагырганынга хамаарыштырарын ораладжып эгелөөр.

Ол колхозчуларның арга-сүмезин үнелевес, ниити хуралдарны чыыдырбас, оон каржы чоруунга шыдаштайн колхозта партия организациязының секретарылары беш кижи ажылындан халашкан. Хөвен ажаап алырынга кижилернин күш-ажылын чиигедиринге ажыктыг механизация күжүн безин ол ажыглалга киирбөөн.

Артист Шукур Бурханов колхоз даргазы Каландаровтуң ролюн эки ойнаанын демдеглевес аргажок. Каландаровтуң базым бүрүзүнде ажы-чанчылының өскерлип турарын көрүкчүлерниң мурнунга ол артист уран чечен, билдингири-биле көргүзүп шыдаан.

Сөөлзүредир ол колхозтуң партия организациязының секретарынга бичии, арганызмаар, аныяк кыс Сайда Алиеваны чоруткан. Сайданың чөгенчиг бичиизин Каландаров көргеш, хорадаваан-даа, ынчалзажок анаа Сайда анаа-ла катырынчыг болган.

—Эх, сен ышкаш хензиг хоорай кушкашчыгажын канчап менче чорудуптар чоор— деп, Каландаров кочулап чугаалаар. Шынавыла, Каландаровка Сайда катырынчыг болгаш дуза чок ышкаш сагындырар. Ындыг «хензиг кушкашчыгаш» чүү шоолуг үр болуруп ол, удавас чана бөөр оң деп, ол бүзүреллиг бодап турар.

Боду хензиг, бичии-даа болза ажыл-ишке кызымак кыс өзулуг-ла партийжи удуртукчу, организакчы болу бөөр. Сайда партия кежигүннеринге болгаш колхозчуларга даянгаш, партия организациязының болгаш колхоз баштаар черинин ажылын кыска үеде экижидип шыдаан.

Ол үеде аныяк кыстың мурнунга кандыг бергелер турбаан дээр. Бир катап ол Каландаровтуң каржы ажы-чанчылынга шыдаштайн чанар деп шиитпирлөөр. Ынчалза-даа сагышчовангыр райком секретарының сүмелөөни-биле колхозка ол эртып каар. Сайда хей ажылларны кылган. Ол ында ажыглалда кирбейн турган клубту ажыглаче киирип, механизацияны бүрүн ажыглаарын, колхозчуларның ажылга хуваалдазын болгаш өске-даа ажылларны кылган. Сайданың ролунда артист Светлана Ганиева ойнап турар. С. Ганиева Сайданың кызымаан, оон бергелерни ажып турарын кино уран чүүлүнүң аргазы-биле чедиишкиниг ойнап күүсеткен.

Каландаровтуң ат-алдары бакырап кээрге, ол сөөлүредир чаасканзырап турар. Ону колхозчулар биезги дег дыңнавастаан. Чоорту ол бодунуң частырыгларын билип каар. Сайдага Каландаров чедип келгеш, буруузун миннип, мынча деп чугаалап турар:

— Сенээ мен хензиг кушкашчыгаш деп шола ат берген кижи болгай мен, ам сенээ әрес эмир деп шола ат бөөр апарган-дыр мен.

Колхоз даргазы бодунун чедир билбейн турганын, частырыгларын билингеш, ажыл-хереккe киришкен.

«Үзбекфильм» киностудиязының үндүргени «Хензиг кушкашчыгаш» деп өөнүт уран чечен фильм удавас республиканың экраннарынга үнүп эгелөөр. Ук фильмде хоочун колхоз даргазы Арсламбек Каландаровтуң болгаш партия эге организациязының секретары аныяк кыс Сайда Алиеванын дугайын колдады чугаалап турар.

А. ЛОПСАН.

„ТЫВИНСКАЯ ПРАВДАДА"

«Бир әвес сен коммунист болзуңза» деп мурнуку чүүл-биле солун эгелөөн. Ол-ла арында түс черниң болгаш чурттуң иштики материалдары парлаттынган.

Ийги арында аныяк коммунистерниң кижизидилгезиниң дугайында СЭКП обкомунуң сектор эргелекчизи эш Т. Шитованың чүүлү киргеи. Редакцияга келген чагаалларны болгаш Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» деп дуржулга-көргүзүлүг ажылагыйның эртем-техниктиг чөвүлелиниң хуралынын дугайында отчетту ол-ла арында парлаан.

Үшкү арында чурттуң болгаш түс черниң иштики медөөлерин парлаан.

Дөртку арында «Кызылда болгаш республикада» деп допчу медөөлерни, совпрофтуң инструктору эш Н. Поздееваның «эштерниң суду» деп чүүлүн парлаан.

—⊙—

ЧАЗАЛГА

Ноябрь 23-те үнген № 279 «Шын» солунуң ийги арынын 6 дугаар колонказының үстүнде бирги абзацта : «социалистиг хүлөөлгени 11 хуу» дээнин 111 хуу деп номчуза чогуур.

Редакторнуң орлакчызы К. Т. АРАКЧАА.

ДҮРГЕН ДУЗА ЧЕДИРЕР „ЭМ"

ФЕЛЬЕТОН ОРНУНГА

Дежурный магазин араганы әргенгинин 10 шактан эгелеп садарын ол эки билир. Ынчангаш «баш экиртиптер эки эм-даа ында турар чадавас» деп бодаш, ынаар, әртен тургаш чунмаан хапыгыр карактарын чоткулап, хөгдегер бажының дүгүн эде суйбагылап каап базыпкан. «Әртенги аң сегиртиишкини» (ол болганчок-ла ынча дээр турган) бо удаада база-ла аайлажы берген. Магазинге киргеш көрүп турарга, улуг төгерик карактарлыг, чолдак кижи арай долгашкак, араганын ажыы «сый» базыпкан дылы-биле чугаалап тура, бир шил водканы садып алгаш, кармактапкан. Ол улуг карактыг-биле оон арны дужаажып кээрге, магазинге кирген демги кижи «буянныг» караан баскылапкан... Оон соонда чү болганын номчукчу Кызыл хоорайның Красноармейская кудумчузунуң № 94 бажынын 3 дугаар квартиразынга «өөнүктернин» ужуражышкынындан билип болур.

—Тур, кадай, ковай, бажың аарыынга дүрген дуза чедирер «эмчи» чалап эккелдим!—деп. Илья Медөөчи ол кады келген кижизинче айыткаш, ындазында аажок амырап, ол дораан хлеб кезе берген.

Иштинде хирлиг хеп-сын ораагаш салып каан чоорган дег, орун кырында дыгына берген чыткан, бажының ак-көк дүктери адырарган Хорлуваа хая көрүп келирге, өжик аскында кедергей улуг карактарлыг кижи олче каттырымзап, Хорлувааны келгеш бөле-хаара куспактаптар дээн ышкаш, мендилежип, холун сунуп алгаш бо-ла келген.

— Бо чүү кижиңил, халагыйна, Медөөчи?... Бажым ааралаш ана бузук-ла чүве, чүрөөм-даа ажып борбаннаар чүзүл!—деп, Хорлуваа ажыгзынып, аарыгзыг чугаалаанып чыгса-даа, «аалчынын» холунда «40 градусту» көрүп кааш, орнундан тура халаан, сактырга, караа чырыш дээн ышкаш болган.

Ол аразында оларнын «хан-төрел болган өөнүктери»— М., Ш. суглар болчап каан ышкаш, база-ла киргилеп келгеннер. Халас кежикти бежөөлөөн күүгладыпканнар. Кожазында квартираларның чурттакчыларынга амыр-дыш бербестөөннер: чугаа-соот, шуугаазын дыңзаан, шала, хана тиккилөөн-дазылаан, үнер-кирери-даа көвүдөөн (бо бажынга көжүп кээриниң мурнунда Хорлуваа «Найырал» кудумчузунда № 63 бажынга чурттап тура, үргүлчү арагалап турган, оон чурттакчыларынын негелдезин ёзугаар ук бажындан өскөөр көжер ужурга таварышкан).

Медөөчиниң «часкапканы», ол арагачы бөлүкке алзыпкан аазатпай кымыл ол? Ол болза Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң колхозчузу Павел Данзырын дээрзи болган. Агарып көстүр диш чок хирезинде, диш кадыып, кадыкшылын камгалап алыр турган. Данзырын Кызылга кел сал-ла арагалап эгелөөн. Оон ийи ай мурнунда ол кадайы болгаш оглу-биле бакташкаш, могадып-могадып, Тожудан ужудуп келгеш, база-ла Кызылга арагалаң чоруп-чоруп чана берген.

Серемчилел чок Данзырың бо удаада Медөөчилерниинге ужуп хонгаш, әртен оттуп кээрге паспорту болгаш акшазы чок болган. Сактып, бодап көөрге дүүн кежээ Медөөчиге шыгжадып каан ышкаш болган. Медөөчини көөрге удуп чыткан. Оон тургаш, Данзырын таныш өөнүү пенсионер М. Базыр сугга барган. Базырның кадайы Манзыңмаа: «Медөөчиде дүүн шыгжадып каан паспортуң, акшаң алдың бе?...» — деп, айтырган.

Олар ийилөө Медөөчидерге кээрге оозу бир шил водканың пробказын ажыдыпкан, бир-бир дугураанны апкан, чугаа-сооду үнүп эгелеп турганнар. Ол арагачы бөлүкке бо-ла каттыжа бөөр Шура (оон ашаа театрда ажылдап турар) база чедип келген олурган. Ам бо удаада Данзырынны Медөөчи аажок хүндулеп—олур, өөнүк, кончуг чүвендаа, эт, помидор-даа стол кыры сыңмас-тыр, көрден—деп чаза-ла мактангылаан. База катап-ла ижип, әрткен-барган төөгүзүн, өки-багын сөөгүп эгелөөн, ынчаарга аазатпай Данзырын 45 акшазын Медөөчиге мегеледип алгаш, диштердаа кадатпайн, канчап-чооп самолётка олурарынга ейлүг 5 рубль диленип алгаш, Тожузунче чанып-кан.

Медөөчи, Хорлуваа ашак-кадай кижи ортузу хире назылыг, ниитилелге ажыктыг ажыл кылыр аргазы-даа, күжү-даа бар хиреде, кайда-даа доктаамал ажылдавайн, маңгысталчак амыдырал-биле чурттап турарлар. Арагага хандыкшып, ону дилеп-сүрерине ынак, мораль талазы-биле будулчак чамык кижилерниң четпестерин ажыглай дыртып алгаш, олар-биле кады бөлүк арагалаашкын организастаарынга ынактар. Чамыкта ындыг арагалаашкыннар Медөөчилерге өлөөн ажыктыг-даа болгулаар: Медөөчи «акша-документ шыгжаар, кадагалаар», чалаан-даа, чалавзан-даа арагачыны бажынынга «чылыг-чымчак, тодуг-догаа хондурар» бооп алгаш, ол улустуң акшазын «эп-чөп-биле» кажарлап аптарынга өөрени бергеи. Бир-ле катап Медөөчи сугга «Тыва гудуг» трезиниң ажылчыннары О. Комбуй-оол, А. Аракчаа болгаш оон кадайы арагалап турган, ужуп төөректелгеш, аная хүндүс удуй бергеннер. Оттуп келирге Комбуй-оолдуң 40 хире акшазы, Аракчаа кадайының холунуң шагы чок болган. Ындыг фактыларны хөйну санап болур.

Медөөчиниң кадайы-биле аразында найыралы багай, болганчок-ла Медөөчи кадайының арны-бажын кара-көк кылдыр эттеп алган, үндүр-киир ойлаткан турар. «Илья, сени мындыг кара баарлыг деп черле сагыжымда чок чораан, аттыгсураглыг чогаалчы, цирк артизиндаа чордун... ынчалза-даа, Медөөчи, көөр сен, сенден чарлыр мен»— деп, Хорлуваа ажынып-хорадап кээрге, Медөөчи: «Хорлуваа, сен чогунда чырык өртемчейге чурттап шыдавас мен»—дигилөөр, оон катап-ла ону аай-чөвүнге хаара туда бөөр... Медөөчи совет өг-бүленин чурумун каржызы-биле үреп, моон мурнунда үш-дөрт-даа кадайларны алгаш, чандырган. Арагачының, ажыл кылбас чалгаанын, ажылга кирип алза-даа аная ызырынмас толанчының чанынга олурары оларга берге болгаш анчыг болган.

Хорлуваа ийи өскүс уругларлыг. Ленин-даа, оон ажы-төлүнүң-даа амыдырал-чуртталгазынга бистин чуртта улуг сагыш салып турарының ачызында, Хорлуваа күрүнеден ай санында-ла 20 рубль 15 көпеекти пенсияга ап турар. Ол ышкаш, оон уруглары Серёжа биле Светаны Кызылдың школа-интернадынга тургускан, ол дээш Хорлуваа чылда 50 рубльди төлөөр ужурлуг. Ынчалза-даа Кызыл хооркүүскомнун шиитпирин ёзугаар, Хорлуваанын уруглар дээш школа-интернатка төлөөр акшазының 50 хуузун чиигеткен турбуже, ол әрткен чылгы школа-интернатка төлөөр арткан өрезин болгаш бо чылдын сентябрьдан бөөр акшазын төлеп бербейн турар. Харын арагалаарынга ол акша-көпеекти бичии-даа харамнанмас. Күрүнеиин улуг сагыш салыышкынын болдавайн, ненин арыг чаагай ат-алдарын Хорлуваанын бужартадып турарының ужуру чүл?

Ниитиге дузалыг ажыл-иштен ойталаар, «хостуг хөделирининг» орунче чуглуп кирген маңгыс амыдырадыг арагачылар, бир әвес олар кады стакан үскүлештире кааптар, акша-көпеек бөлүмнештирер арагачылар әвес болза, бажы эттеп шыдавастар ийик. Ындыг болганда, арагачы бөлүкке «уяланыр», оон-биле каттыжар П. Данзырын, О. Комбуй-оол (ол мурнунда Тыванның эң эки тудугжуларының бирөзи чораан), О. Анай, М. Базыр, С. Манзыңмаа, Н. Шура ышкаш кижилерни шынгыызы-биле буруу шавар, оларны туразында аажылатпас херек. Олар кады арагалаар кижилер дилеп, олар-биле каттыжып алгаш, бодунуң ажыл-хөрөөнгедаа, амыдырал-чуртталгазынга-даа таарымча чок байдалдарны тургузуп, чоннуң мурнунга ат-алдарын ышкынып турарлар.

Бистин сорулгавыс— арагачыны, толанчыны туразында аажылатпас, харын оон-биле каяа-даа, кандыгдаа таварылгаларда эптеш чок демисежири, хей-ниитиниң мурнунга оларны томаартыры болур. Эргиниң артынчызы—арагалаашкын, өг-бүлеге найырал чок үүлгедишкиннер совет хоойлу-дүрүмнү, корум-чурумнарны каржызы-биле үреп, бистин бурунгаар шимчәешкинивиске моонлаг болуп турар. Медөөчи биле Хорлуваа ынчаар билип турза-даа, боттарының арын-нүүр чок, хөннү-туразы улуг, чүвени хереккe албас чоруу-биле ындыг бооп турарлар. Ынчангаш Медөөчи биле Хорлуваа дугайында чоннуң өөчөксунган чугаалары, шыныг негелдерни бистиң хоорайывыска дыңналбазын дээш Кызыл хооркүүском болгаш оон шагдаа салбыры чогуур хемчегни алыр ужурлуг. Ону совет хамаатызының моральдыг дүрүмнери бистен, коммунизм тургузукчуларындан негеп турар. Ниитинин корум-чурумунга Медөөчи, Хорлуваа ийиниң чагыртыры-даа албан, күүседир хүлөөлгези-даа ол.

В. АРАКЧАА.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: **«Хензиг кушкашчыгаш»** 10, 2, 4, 6, 10 шактарда, **«Шоглаа»** (делгем экранныг) 12, 8 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **Мультипликациялар** 10 шакта. **«Бистиң бажыңывыс чоогунда»** 11.15, 1.15 шактарда, **«Ырлым кежээде»** 3.15, 7.15 шактарда, **«Сээн бажыңынга шөлөөн тайбың болзун»**, **«Ырлым кежээде»** 9.15 шак.

«ЕНИСЕЙ»: **«Хүн үнер мурнунда»** 2.30, 4.30, 6.30 шактарда, **«Кызыгаар камгалалында»** 8.30 шакта.

«ВОСТОК»: **«Мегелеттиргеннер»** 3.15, 5.15, 7.15 шактарда, **«Олар келир үеже чоокшулап олурлар»** **«Мегелеттиргеннер»** 9.15 шакта.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

деп кинону көрүңер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдөө ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал киллистериниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт киллизиниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01169. Чагыг № 2349 Культура эргелелиниң типографиязы